

Літні

№ 46 (4949) 17 лістапада 2017 г.

Як гартвалася проза

5

Дзіцячыя брэндзі літаратуры

7

Вачыма этнолага

10

Пластычнасць «Бетону»

13

Экскурсія па пераможным кіно

14-15

СУЧАСНАСЦЬ ЛЕГЕНДЫ:

якім стаў адноўлены «Беларусьфільм»?

Кінематаграфічнае жыццё Беларусі абяцае быць адноўленым: на мінулым тыдні значная падзея для культурнага жыцця краіны была звязаная з «Беларусьфільмам»: завяршылася рэканструкцыя кінастудыі. Цалкам адрамантаваны адміністрацыйны корпус са здымачнымі павільёнамі, пабудаваны вытворчы корпус з двума новымі павільёнамі, закупленае сучаснае абсталяванне. На кінастудыі адзначаюць, што такіх высокатэхналагічных пляцовак няма ў нашых суседзяў.

На адкрыцці кінастудыі прысутнічаў міністр культуры Рэспублікі Беларусь Юрий Бондар, які ўпэўнены, што рэканструкцыя «Беларусьфільма» ўжо ў наступным годзе дапаможа павялічыць аб'ёмы кінавытворчасці:

— Мы зробім гэта з дапамогай трох спосабаў. Першы напрамак — нацыянальная прадукцыя, якая ствараецца за сродкі, вылучаныя з дзяржаўнага бюджэту (мы павялічым іх аб'ёмы практычна на 80%), другі — сумесная вытворчасць з іншымі вядучымі кінакампаніямі, а трэці — прадастаўленне вытворчай сілы для тых, хто гатовы сёння здымаць кіно ў Беларусі. У сувязі з гэтым перад намі стаіць актуальная задача па стварэнні зразумелых, празрыстых і выгадных умоў для такіх кінавытворцаў.

Працяг на стар. 3 ▶

Фота: БелТА

«Беларусьфільм»: час не сцяняецца!

НА СПАТКАННЕ З КОСАЎСКІМ ВОЛАТАМ

Палац Пуслоўскіх расчыніў свае дзверы

Фота: БелТА

Натхніны аднаўленнем, Палац Пуслоўскіх сустракае гасцей.

Ладны, упрыгожаны, ён на імгненне сцішыўся і ўспамінае: вось па яго калідорах беглі заклапочаныя прыгажуні, вось сурова пазірае з зімняга саду славуты міфічны загадкавы лей-вартаўнік, а вось гаспадар абураецца на свайго сына ў распачы... Рамантычны сузіральнік сёння падміргвае адмысловымі, непераўздызенымі, узорыстымі вокнамі, адной са сваіх адметнасцяў. Маркотны раней, сёння ён зазіхаець. І ўжо быццам прадчувае хуткія балі, імпрэзы, урачыстасці. Палац Пуслоўскіх расчыніў нарэшце дзверы для наведвальнікаў пасля працяглай рэстаўрацыі і ўпрыгожвае тэрыторыю Косаўскага палацава-паркавага ансамбля разам з мемарыяльным музеем-сядзібай Тадэвуша Касцюшкі.

Палац Пуслоўскіх, ці Косаўскі замак, — унікальны помнік архітэктуры XIX стагоддзя ў неагатычным стылі, аналагаў якому ў беларускай архітэктуры няма. Аб'ект надзелены статусам гісторыка-культурнай каштоўнасці I-й катэгорыі і ўнесены ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь. Рэстаўрацыйныя работы вядуцца тут з 2008 года (генеральны падрадчык — ААТ «Брэстрэстаўрацыя»). Фінансаванне — з двух бюджэтаў: рэспубліканскага і абласнога на парытэтных умовах. 10 лістапада ўрачыста для наведвання адкрылі 5 залаў, але рэстаўрацыя працягваецца.

Працяг на стар. 11 ▶

Пункцірам

✓Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка павіншаваў народнага артыста Беларусі Анатоля Ярмоленку з 70-годдзем. «Ваш унікальны талент, артыстычны здольнасці і адданасць любімай справе заслужоўваюць захаплення і павагі. У вашым выкананні песні, якія сталі шэдэўрамі беларускай эстрады, заўсёды гучаць шчыра і пранікліва, кранаюць сэрцы і натхняюць людзей», — гаворыцца ў віншаванні. Кіраўнік дзяржавы адзначыў, што высокая ўнутраная культура, уменне данесці аўтарскую думку да шырокай аўдыторыі зрабілі Анатоля Ярмоленку і заслужаны калектыў Рэспублікі Беларусь ансамбль «Сябры» папулярнымі ў розных кутках свету. «Ваша творчая дзейнасць прайшла выпрабаванне часам і працягвае служыць эталонам прафесійнага майстэрства, стала культурным здабыткам Беларусі», — падкрэсліў Аляксандр Лукашэнка.

✓Удзельнікі I Міжнароднай археалагічнай экспедыцыі ў Белавежскай пушчы знайшлі крамянёвыя артэфакты каменнага веку. На тэрыторыі нацыянальнага парку гэтай восенню рэалізавана даследчы праект «Белавежская пушча — агульная спадчына» пры актыўным удзеле навуковых супрацоўнікаў Інстытута археалогіі і этналогіі Польскай акадэміі навук і Інстытута гісторыі НАН Беларусі. Мэта супрацоўніцтва — вывучэнне археалагічнай спадчыны самага старажытнага ляснага масіву Еўропы. У наступным годзе работы ў рамках праекта «Белавежская пушча — агульная спадчына» будуць працягнуты.

✓Гашэнне паштовай маркі «2017 — Год навукі ў Беларусі» адбылося ў Мінску ў Дзяржаўным камітэце па навукі і тэхналогіях. Паштовы праект, які складаецца з маркі, канверта «Першы дзень» і спецыяльнага штэмпеля, падрыхтаваны РУП «Белпошта» і Міністэрствам сувязі і інфарматызацыі ва ўзаемадзейні з ДКНТ. Тыраж складае 54 тыс. экзэмпляраў. На марцы размешчаны асноўныя элементы знакавых дасягненняў у беларускай навукі. Выпуск памятных марак — цікавая і шырокафармацыйная форма прадстаўлення краіны.

✓Гала-канцэрт салістаў Вялікага тэатра — лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, які прайшоў 14 лістапада ў Нацыянальным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета, сабраў аншлаг. Як адзначыў перад канцэртамі генеральны дырэктар тэатра Уладзімір Грыдзюшка, Дзяржаўная прэмія — гэта найвышэйшая ацэнка заслуг перад грамадствам, а людзі, якія служаць мастацтву, — сапраўдныя героі. Сёння ў тэатры працуюць во сем лаўрэатаў Дзяржаўнай прэміі. «Мы ганарымся гэтым фактам», — падкрэсліў Уладзімір Грыдзюшка.

✓Выстаўка латвійскай мастачкі Сільвы Лінартэ «Адлюстраванне» адкрылася ў сталічнай мастацкай галерэі Міхаіла Савіцкага. Экспазіцыя прадстаўлена арт-цэнтрам імя Марка Роткі ў Даўгаўпілсе пры падтрымцы Пасольства Латвійскай Рэспублікі ў Беларусі і Латвійскага агенцтва інвестыцый і развіцця. Праект прысвечаны 25-годдзю ўстанаўлення дыпламатычных адносін паміж дзвюма краінамі. Наведвальнікаў пазнаёмяць з 25 жывапіснымі работамі аўтара. Яе творы захоўваюцца ў прыватных калекцыях ЗША, Канады, Швецыі, Германіі і Кітая. Выстаўка ў галерэі Міхаіла Савіцкага працягнецца да 4 лютага.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Слова Коласа ў краіне высокіх гор

Дамова аб супрацоўніцтве, заключаная ў 2015 годзе паміж Саюзам пісьменнікаў Беларусі і Саюзам пісьменнікаў Рэспублікі Дагестан, прынесла чарговы творчы плён. У Доме літаратара ў Мінску пабывалі госці з Паўночнага Каўказа, якія прывезлі добрыя весткі аб новым гучанні беларускай літаратуры ў краіне высокіх гор.

Галоўнай нагодай для наведвання Беларусі прадстаўнікамі Каўказа Керымханам Умаханавым і Маратам Гаджыевым сталі святочныя ўрачыстасці ў гонар 135-годдзя з дня нараджэння класіка беларускай літаратуры Я. Коласа. Госці ўзялі ўдзел ва ўшанаванні памяці Песняра як у беларускай сталіцы, так і на яго радзіме — на Стаўбцоўшчыне. Яны былі захопленыя коласаўскімі мясцінамі, пра якія шмат чулі, ведалі аб іх праз літаратурныя творы. І вось зараз самі прайшліся па сцяжынах паэта, пабачылі калыску, дзе будучы майстар мастацкага слова з'явіўся на свет, пазнаёміліся з тагачасным побытам беларусаў. Прызнаваліся: у параўнанні з Каўказам гэта мае свае адметнасці і ў той жа час сведчыць пра агульначалавечыя каштоўнасці.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі з удзелам яго старшыні Мікалая Чаргінца перш за ўсё

гаворка вялася пра надзённую коласаўскую тэматыку. Керымхан Умаханав узначальвае ГА «Уздзені Дагестана». Дзякуючы яго намаганням знакамiтыя пісьменнікі і журналісты Каўказа пераклалі казку «Хмарка» з «Казак жыцця» Я. Коласа на сем карэнных моў народаў Каўказа: лакскую, даргінскую, ахвахскую, аварскую, балкарскую, кумыкскую, табасаранскую. Да таго ж перакладчыкі не хавалі ўзрушанасці ад знаёмства з адметным творам беларускага класіка.

Керымхан Умаханав расказаў пра ўражанні сваёй зямлячкі, кумыксай паэтэсы, члена Саюза пісьменнікаў Расіі Зулейхі Атагішавай. Яна ўпэўнена, што запавет казачнага Старога Дуба вымушае задумацца і нас, людзей, пра яго святую праўду: толькі на сваёй Радзіме мы ў бяспецы. Заслужаны работнік культуры Рэспублікі Дагестан, паэт і перакладчык Сувайнат Кюрбекава паабяцала надрукаваць гэты твор у часопісе «Жанчына Дагестана».

Марат Гаджыеў, рэдактар літаратурнага часопіса «Горцы», стваральнік Каўказскага дома перакладаў, а таксама арганізатар кніжнай выстаўкі ў Махачкале, прыкладае шмат намаганняў для таго, каб у шматнацыянальных

Дагестане горцы не толькі разумелі мастацкае слова адзін аднаго, але і сэрцам адчувалі яго вялікую існасць. Даўнія сяброўскія сувязі М. Гаджыеў даўно трымае з літаратарамі Беларусі. І цяперашні яго візіт у нашу краіну звязаны з многімі дзелавымі прапановамі, у тым ліку з правядзеннем прэзентацый кніг, больш шырокім прадстаўленні беларускай літаратуры на Каўказе, у прыватнасці на кніжнай выстаўцы «Таркі-Тау».

Фота Андрэя Бабкі.

Падчас сустрэчы ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі.

Марыя ЛІПЕНЬ

Міхась УЛАДЗІМІРСКИ

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

17 лістапада — на сустрэчу з Тамарай Бунта ў Мінскім гарадскім адукацыйна-аздараўленчым цэнтры «Лідар» (пасёлак Ждановічы Мінскага раёна). Пачатак а 15-й гадзіне.

20 лістапада — на сустрэчу з пісьменнікамі ў беларуска-турэцкі творчы клуб «Дыялог сяброў» пры грамадскай арганізацыі «Дыялог Еўразія» (вул. Крапоткіна, 69). Пачатак а 13-й гадзіне.

20 лістапада — на творчую імпрэзу з нагоды 135-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа і Янкі Купалы з удзелам пісьменнікаў у цэнтры «Лідар». Пачатак а 18-й гадзіне.

21 лістапада — на творчае мерапрыемства «Стаяць на рэйдзе брыганціны», прысвечанае дню памяці паэта Валянціна Лукшы, ў дзіцячую бібліятэку № 1. Пачатак а 14.30.

21 лістапада — на паэтычна-мастацкую імпрэзу «Шлях да сябе» (сумесны праект фотамастака Віктара Сулоба і паэтэсы Іны Фраловай) у Эстэтычны цэнтр г. Вілейкі. Пачатак а 16.30.

22 лістапада — на пасяджэнне студыі юных літаратараў «Малінаўскія галасы» ў дзіцячую бібліятэку № 15. Пачатак а 16-й гадзіне.

22 лістапада — на сустрэчу з маладымі паэтэсамі Тацянай Купрыянец, Алінай Цвірко і Асяй Айсберг у паэтычны клуб «Парнас» пры публічнай бібліятэцы № 5. Пачатак а 17.30.

23 лістапада — на творчы конкурс чытальнікаў мастацкіх твораў «Зямля пад белымі крыламі...» у Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў. Пачатак а 15-й гадзіне.

23 лістапада — на сустрэчу з Аляксандрам Кавалёнкам у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22. Пачатак а 16-й гадзіне.

24 лістапада — у Школу юнага паэта пры Мінскім гарадскім аддзяленні СПБ (вул. Фрунзе, 5-309). Пачатак а 14-й гадзіне.

Мінскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

19 лістапада — на прэзентацыю зборніка Святланы Быкавай «Обретеніе свабоды» ў 2-ю дзіцячую бібліятэку г. Мінска. Пачатак а 15-й гадзіне.

23 лістапада — на сустрэчу пісьменнікаў Мінскага і Пухавіцкага раёнаў з супрацоўнікамі бібліятэчнай сістэмы ў цэнтральную бібліятэку Мінскага раёна (аграгарадок Міханавічы). Пачатак аб 11-й гадзіне.

23 лістапада — на сустрэчу з Галінай Нічытаравіч у маладзечанскую кнігарню «Спадчына-М». Пачатак аб 11-й гадзіне.

23 лістапада — на сустрэчу з Віктарам Кажурам у вілейскую кнігарню «Кругозор». Пачатак а 12-й гадзіне.

24 лістапада — на творчую сустрэчу з Іванам Ярашэвічам у смілавіцкую кнігарню «Чытайка» (Чэрвеньскі раён). Пачатак а 16-й гадзіне.

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

18 лістапада — на фестываль аўтарскай песні і паэзіі «Мой родны кут», арганізаваны літаратурным клубам «Муза», у гарадскім Доме культуры г. Лунінца. Пачатак а 16-й гадзіне.

22 лістапада — на сустрэчу з Андреем Мазько ў Гарадскую цэнтральную бібліятэку імя А. С. Пушкіна. Пачатак а 16-й гадзіне.

Віцебскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

22 лістапада — на сустрэчу Тамары Красновай-Гусачэнкі са студэнтамі сельскагаспадарчага каледжа пасёлка Кастрычніцкі (Віцебскі раён). Пачатак а 14-й гадзіне.

23 лістапада — на літаратурную вечарыну «Бібліятэка збірае сяброў» з удзелам Тамары Красновай-Гусачэнкі ў Віцебскую бібліятэку імя У. Караткевіча. Пачатак а 14-й гадзіне.

Гродзенскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

18 лістапада — на літаратурную сустрэчу «Роднай мовы чыстая крынічка» Людмілы Кебч і Ганны Скаржынскай-Савіцкай з вучнямі малодшых класаў СШ № 7 г. Гродна. Пачатак аб 11-й гадзіне.

20 лістапада — на сустрэчу з публіцыстам Уладзімірам Ягорычавым «Кастрычніцкая рэвалюцыя: праўда і выдумкі» ва Украўленні Следчага камітэта Рэспублікі Беларусь на Гродзен-

Знагоды

Еўразійскі форум дзіцячай кнігі

Заўтра ў канцэртнай зале Расійскай дзяржаўнай дзіцячай бібліятэкі ў Маскве адбудзецца Еўразійскі форум дзіцячай кнігі. Запрошаны прадстаўнікі розных краін, усе тыя, каго цікавяць праблемы далучэння дзяцей да чытання: пісьменнікі, перакладчыкі, бібліятэкары, мастакі...

У першай частцы форуму пройдзе круглы стол «Дзіцячая кніга на Еўразійскай прасторы. Рэспубліка Беларусь», дзе будуць усебакова разгледжаны праблемы дзіцячага чытання і спосабы іх вырашэння на прыкладзе Беларусі, існуючыя метадыкі па далучэнні дзяцей да кнігі.

У другой частцы для юных удзельнікаў адбудзецца прэзентацыя кнігі беларускага паэта Уладзіміра Мазго «Слоны с луны», выдадзенай нядаўна ў Маскве з цудоўнымі ілюстрацыямі расійскай мастачкі Алы Высоцкай, якая правядзе свой мастацкі майстар-клас.

З беларускага боку на Еўразійскім форуме дзіцячай кнігі запрошаны першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, старшыня секцыі дзіцячай літаратуры Уладзімір Мазго, дырэктар Цэнтралізаванай сістэмы дзіцячых бібліятэк г. Мінска Таццяна Швед.

скай вобласці. Пачатак а 16-й гадзіне.

21 лістапада — на прэзентацыю кнігі Таісы Сямёнавай «Давясёлкі» з удзелам празаіка Ніны Рыбік у Астравецкую раённую бібліятэку. Пачатак а 15-й гадзіне.

24 лістапада — на вечар памяці Алега Лойкі і адкрыццё ў яго гонар музейнага пакоя з удзелам паэтэсы Ірыны Войткі і раённага літаб'яднання імя А. Іверса ў Слоніўскую раённую бібліятэку імя Я. Коласа. Пачатак а 14-й гадзіне.

24 лістапада — на Рэспубліканскія Купалаўскія чытанні з удзелам літаратуразнаўцаў і літаратараў Гродзеншчыны ў ГрДУ імя Янкі Купалы. Пачатак а 10-й гадзіне.

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

18 лістапада — на літаратурны флішбук «Радзіма ў вершах Ніны Кавалёвай» у бібліятэку вёскі Цёмны Лес — філіял бібліятэкі Горацкага раёна. Пачатак а 10-й гадзіне.

22 лістапада — на літаратурны вечар «Песняры народных дум і светлых спадзяванняў» з нагоды 135-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа ў інтэрнат № 3 БДСГА ў г. Горкі. Пачатак а 19-й гадзіне.

23 лістапада — на літаратурнае свята з нагоды 135-годдзя з дня нараджэння Якуба Коласа ў магілёўскі кніжны магазін «Мір». Пачатак а 12-й гадзіне.

СУЧАСНАСЦЬ ЛЕГЕНДЫ

— Дайджэст

У наступным годзе на падтрымку нацыянальнага кіно прадугледжана вылучыць Вр7,6 млн, але акрамя фінансавых выдаткаў будзе звернута ўвага на творчы асяродак кінастудыі: да работы на «Беларусьфільме» прыцягнуць маладых перспектывных рэжысёраў, і для гэтага разам з Саюзам кінематаграфістаў будзе адмыслова створана аб'яднанне маладых творцаў. Не менш важным складнікам беларускай кінаіндустрыі стане і павышэнне якасці фільмаў, адзначае Юрий Бондар: «Гэты крытэрыі палепшыць вельмі проста: дзякуючы правільнай, разумнай працы над сцэнарыямі, ацэнцы перспектывы пракату, падбору творчай і здымачнай груп. Гэтыя задачы на кінастудыі будуць рашацца, бо пытанне якасці — сістэмастваральнае. Варта дадаць, што хочацца, каб беларускі глядач пачаў уважліва ставіцца да нацыянальнага кінематографа, бо нагоды для гэтага ёсць».

Як доказ можна ўгадаць паказ новага фільма Вячаслава Нікіфарава «Тум-пабі-дум» у межах кінафестывалю «Лістапад»: на сеанс сабралася поўная зала, стужка атрымала выдатную рэакцыю гледача, хоць гэтае кіно немагчыма назваць дарагім. Сам Вячаслаў Нікіфараў, мастацкі кіраўнік «Беларусьфільма», адзначае, што на студыі стварыць добрае кіно нескладана, бо ўмовы для гэтага маюцца: «У «Беларусьфільма» ёсць тое, чаму не патрэбнае ніякае абсталяванне, — гэта крэатыўны складнік, што і называецца студыяй. Нягледзячы на тое, што калектыву невялікі, здымачны працэс заўжды будзеца вакол гэтых прафесіяналаў, носьбітаў традыцыі, але хацелася б, каб іх становілася яшчэ больш, таму мы будзем

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Фрагмент рэкізійнай калекцыі «Беларусьфільма».

вітаць і падтрымліваць новыя кінематаграфічныя спробы».

Сёння ў вытворчасці «Беларусьфільма» знаходзіцца 8 ігравых фільмаў, у наступным годзе запусціць яшчэ 8. Цалкам умовы кінастудыі дазваляюць ствараць 15 ігравых стужак у год. Ужо вядома, што да здымак рыхтуюць новы зборнік кінанавел маладых рэжысёраў, які будзе складацца з 4 маленькіх фільмаў. Акрамя ўласных праектаў, «Беларусьфільм» робіць стаўку на замежных калегаў, якія любяць працаваць на нашай студыі і з яе прафесіяналамі. Варта ўгадаць, што

калі Спілберг здымаў знакіты «Спіс Шындлера», то ён карыстаўся дапамогай нашых спецыялістаў па касцюмах. У найбліжэйшы час на «Беларусьфільме» збіраюцца здымаць фільмы Мурадаў і Бекмамбетаў, хоча вярнуцца да супрацьсерыяльнай кампаніі «Starmedia». Кіраўніцтва «Беларусьфільма» адзначае, што канкурэнцыя дыктуе свае правілы: перамагае той, у каго лепшыя ўмовы для здымак. Генеральны дырэктар «Беларусьфільма» Ігар Поршнеў адзначае: «Вельмі важна, што сучасная база студыі прывабная для іншых кінавытворцаў. Мясцовыя спецыялісты будуць задзейнічаны ў працы прыездных груп, і гэта дазволіць ім таксама атрымліваць новыя ўменні, расці прафесіяналы».

Сёння «Беларусьфільм» уяўляе сабой легендарную, але сучасную кінастудыю з неабходным абсталяваннем, якім абячаюць дазволіць карыстацца і студэнтам-кінематаграфістам. А карыстацца сапраўды ёсць чым: вялікія пляцоўкі для здымак, выдатныя прафесіяналы, унікальная ў межах Еўропы калекцыя зброі (якой на студыі больш за 200 тысяч адзінак), тысячы адзінак рэкізійнага (у тым ліку адзення, абутку, мэблі і інш.).

У «Беларусьфільма» шмат амбіцыйных планаў: напрыклад, ладзіць экскурсіі па кінастудыі (першая, дарэчы, ужо адбылася), стварыць музей рэтрамабіляў і цікавых рэчаў са здымак, пабудаваць натурную дэкарацыю па прыкладзе «Масфільма», але што да найбліжэйшай перспектывы, то 22 лістапада міністру культуры будзе прадстаўлены план работы кінастудыі да 2020 года. Абячаюць разнаплановае кіно для рознага гледача.

Маргарыта ДЗЯХЦЯР, фота аўтара

ПАДЛЕТАК — ДЛЯ ПАДЛЕТКАЎ

Сёлета навуковаму і метадычнаму часопісу «Роднае слова» спаўняецца 30 год. Да юбілею рэдакцыя выдання запусціла праект падтрымкі юных літаратурных талентаў Беларусі. Першыя вынікі былі прадстаўлены на прэзентацыі кнігі «Дзесяць простых гісторый» вучаніцы мінскай беларускамоўнай гімназіі Сафіі Ворсы.

— Цягам 30 гадоў сустракаемся з навукоўцамі, музейнымі супрацоўнікамі і маладымі аўтарамі, — адзначыла галоўны рэдактар часопіса пісьменніца Зоя Падліпская. — Дзякуючы гэтаму мы пазнаёміліся з Сафіяй і змаглі разам папрацаваць. Плён — гэтая кніга, якую неўзабаве перакладуць на японскую мову.

На думку намесніка галоўнага рэдактара Марыі Кныш, каштоўнасць выдання ў тым, што яно напісана падлеткам для падлеткаў. Люстрацыі стварыла нядаўняя выпускніца мастацкага каледжа імя А. К. Глебава Маргарыта Ціхановіч. Такім чынам, праект падтрымлівае не толькі будучых літаратараў.

У свае чатырнаццаць год Сафія Ворса — пераможца некалькіх

міжнародных літаратурных конкурсаў, мяркуе паўдзельнічаць у стварэнні адмысловага кніжнага выдання для сляпых.

— Штогод мы ладзім разнастайныя конкурсы сярод дзяцей і падлеткаў, — пра работу з таленавітай моладзю распавяла супрацоўнік лабараторыі гуманітарнай адукацыі Навукова-даследчага цэнтру Нацыянальнага інстытута адукацыі Інга Пінголь. — Увесну адбыўся вочна-дыстанцыйны фестываль творчых праектаў «Францыск Скарына — друкар, мысляр, творца», прысвечаны 500-годдзю беларускага кнігадрукавання. Нядаўна завяршыўся прыём работ на віртуальную выстаўку «Фэст буктэрэйлераў па творах Янкі Купалы і Якуба Коласа». Узнагароджваць пераможцаў будзем сёння падчас рэспубліканскай чытацкай сесіі «ЧЫТАЧ — гэта культурны статус»: расцём з «КнігаСветам». Сярод яе арганізатараў — РВУ «Выдавецкі дом «Звязда» і Нацыянальная бібліятэка Беларусі, у якой і будзе праходзіць цырымонія ўзнагароджвання. Сумесна з Выдавецкім домам «Звязда» інстытут стварыў літаратурныя курсы, дзе аўтары рубрыкі «Практыкум» часопіса «Бярозка» праводзяць майстар-класы і кансультацыі. Мы спадзяёмся разам выхоўваць юныя таленты Беларусі і запрашаем усіх зацікаўленых узяць у гэтым удзел.

Шура ГРАМЫКА

17 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Вадзіма Швяцова (1922 — 1997), беларускага графіка, педагога.

17 лістапада 60-годдзе святкуе Віталь Герасімаў, беларускі жывапісец, педагог.

18 лістапада — 115 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Машары (1902 — 1976), беларускага паэта, прэзаіка, драматурга, перакладчыка.

18 лістапада — 105 гадоў з дня нараджэння Паўла Кавалёва (1912 — 1995), беларускага прэзаіка, драматурга,

перакладчыка, заслужанага работніка культуры БССР.

19 лістапада — 80 гадоў з дня нараджэння Міхаіла Каладзінскага (1937 — 1997), беларускага акцёра, педагога, тэатразнаўца.

19 лістапада 60-гадовы юбілей адзначаць Мікалай Скорыкаў, беларускі эстрадны спявак, заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь.

20 лістапада — 300 гадоў з дня нараджэння Георгія Каніскага (1717 — 1795),

беларускага архіепіскапа, рэлігійнага палеміста, філосафа, пісьменніка.

20 лістапада — 130 гадоў з дня нараджэння Паўла Касача (1887 — 1977), беларускага дзеяча самадзейнага мастацтва, кампазітара, заслужанага дзеяча культуры БССР.

21 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Гурскага (1907 — 1943), беларускага мовазнаўца.

22 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Міхаіла

Міхаілава (1922 — 1992), беларускага жывапісца.

22 лістапада 80 гадоў споўніцца Людміле Златавай, беларускай спявачцы, народнай артыстцы БССР.

23 лістапада — 110 гадоў з дня нараджэння Аляксандра Усачова (1907 — 1949), беларускага харавога дырыжора, заслужанага артыста БССР.

23 лістапада 60 гадоў адсвяткуе Алена Сідарава, беларуская актрыса.

• Юбілей народнага паэта Беларусі Якуба Коласа гэтымі днямі адзначылі і ў Літве. Мемарыяльную дошку з імем Якуба Коласа ўсталявалі ў Вільнюсе на сцяне будынка, дзе калісьці знаходзілася рэдакцыя газеты «Наша Ніва». У дома багатая гісторыя: тут захоўвалася частка археалагічнай калекцыі Яўстаха Тышкевіча, працаваў Францішак Багушэвіч, збіраліся ўдзельнікі паўстання Каліноўскага. Зараз надпіс на шыльдзе «У гэтым будынку ў 1907 годзе жыў і працаваў народны паэт Беларусі Якуб Колас» будзе нагадваць турыстам ды звычайным мінакам пра дзейнасць нашага Песняра ў Вільні.

• Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцей папоўніцца новымі назвамі. Развіваць нацыянальную кухню Беларусі можа дапамагчы ўключэнне ў спіс традыцыйнай стравы Віцебшчыны «Клёцкі з душамаі» («душой» называюць адмысловае начынне), рэцэпт якой перадаецца з пакалення ў пакаленне сярод жыхароў вобласці. У якасці элемента неметэрыяльнай спадчыны ў спіс уключаць існае бортніцтва Палесся. Аснова бортніцтва — развядзенне дзікіх пчол у штучных дуплах на вершалінах дрэў. Зараз гэты занятак распаўсюджаны больш як у 20 вёсках Лельчыцкага раёна Гомельскай вобласці, а таксама ў межах Петрыкаўскага, Лоеўскага, Жыткавіцкага, Ельскага раёнаў Гомельшчыны, Столінскага і Пінскага раёна Брэсцкай вобласці, сустрэкаецца ў Гродзенскай, Мінскай і Віцебскай абласцях.

• Выстаўка літаграфій Марка Шагала праходзіць у Тэль-Авіве. Міжнародная галерэя *Altman's Gallery* экспануе работы беларускага мастака з нагоды святкавання 130-годдзя з дня яго нараджэння. Выстаўка «Маё жыццё» (суадносна з назвай кнігі Шагала, прысвечанай яго віцебскаму юнацтву) дэманструе творчыя здабыткі мастака. Сёлета ў Ізраілі ўжо была магчымасць сустрэцца з творчасцю знакамітага ўраджэнца Віцебска ў культурным цэнтры «Энаў» на фотавыстаўцы Беларускага тэлеграфнага агенцтва. Да таго ж летам у Іерусаліме з'явілася плошча імя Марка Шагала.

• Лаўрэатам Ганкураўскай прэміі, найпрэстыжнай літаратурнай прэміі Францыі, стаў пісьменнік Эрык Вюяр з раманам «Парадак дня». Эрык Вюяр стаў вядомы пасля публікацыі рамана «Канкістадоры», да таго ж ён працуе як сцэнарыст і кінарэжысёр. Ганкураўская прэмія мае багатую гісторыю: яна ўручаецца ўжо больш за сто гадоў. Сярод яе лаўрэатаў — Альфонс дэ Шатабрыян, Марсель Пруст, Марыс Друон, Сімона дэ Бавуар, Рамен Гары ды іншыя знакамітыя пісьменнікі. Нягледзячы на тое, што грашовы памер прэміі складае толькі 10 еўра, атрымаць яе — вялікі гонар: Ганкураўская прэмія адразу перасоўвае пераможцу ў шэрагі самых папулярных пісьменнікаў і павялічвае продаж кніг.

• Пайшоў з жыцця Уладзімір Маканін, расійскі пісьменнік. За 81 год жыцця ён напісаў шмат раманаў, апавяданняў і апавесцей. Па творах Маканіна пастаўлены спектакль у Маскоўскім Мастацкім тэатры імя Чкава, па апавяданнях «Каўказскі палонны» расійскі рэжысёр Аляксеі Учыцель зняў кінастужку «Палонны». Пісьменнік узначальваў журы Нацыянальнай літаратурнай прэміі «Вялікая кніга» ў 2007 годзе (у 2008-м атрымаў гэтую ўзнагароду за раман «Асан»), лаўрэат літаратурнай прэміі «Рускі Букер». Кнігі аўтара перакладзены на нямецкую, французскую, італьянскую, іспанскую, англійскую, японскую і кітайскую мовы.

Палачане

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

З «ЛЕЙКАЙ»
І БЛАКНОТАМ...

У невялікім горадзе, якім быў у мой час родны Полацк, усе нібыта ведаюць адзін аднаго. Прынамсі, нейкіх знакавых асоб. Канстанцін Жарнасек, фотакарэспандэнт мясцовай газеты, якраз адносіўся да такіх людзей.

Яшчэ школьнікамі мы прыкмячалі яго хударлявую высокую постаць з абавязковым фотаапаратам праз плячо. Заўсёды падцягнуты, элегантны, з акуратнымі вусікамі, ён быў у нашых вачах нібы само ўвасабленне творчага чалавека, мастака.

Не раз прыходзіў ён да нас у школу, рабіў здымкі для газеты, і потым мы вышуквалі на старонках свае выявы. І не мог я тады ўявіць, што праз пэўны час мы будзем разам працаваць у адной газеце, што, нягледзячы на вялікую розніцу ва ўзросце, станем амаль сябрамі.

«Назвавай мяне проста Косцем», — не раз, бывала, прасіў ён, але я не мог пераступіць праз пэўную мяжу, і хоць мы ўсё ж перайшлі на «ты», я называў яго Васільевічам.

Будні раённага газетчыка заўсёды былі насычаны падзеямі. У адрозненне ад нас, пішучых журналістаў, для Канстанціна Васільевіча не было вызначанай пэўнай тэматыкі. Ён адзін павінен быў забяспечыць газету здымкамі з самых розных сфер. І за адзін звычайны дзень ён мог пабываць і на калгаснай ферме, і на спартыўным спаборніцтве, і на канцэрце заезджай зоркі...

Памятаю, як мы разам ездзілі па раёне ў камандзіроўкі. Я занатоўваў, ён здымаў, і я не раз дзівіўся, як ён выстройвае кадр, шукае ракурс, каб здымак атрымаўся яркі, па-сапраўднаму мастацкі.

Безумоўна, у яго было шмат знаёмых, сяброў, ён камусьці абавязкова дарыў здымкі на памяць, і проста на вуліцы яго маглі прасіць «фоткнуць». І адмаўляў ён рэдка, хоць загрузаны быў справамі, як кажуць, пад завязку. Неяк ён набыў сабе патрыманы стары матацыкл, які любіўна называў «харлеем», і мы часта сталі разам выязджаць у выхадныя дні на прыроду. Мая мама, памятаю, дужа дзівілася гэтым нашым пазедкам: што, маўляў, можа звязваць саракапяцігадовага жанатага мужчыну з маладым хлопцам. Але мне было цікава пабываць у розных кутках нашага краю, пасядзець з вудай ля возера ці рачулка, запаліць вогнішча, паспяваць песні, паесці свежай юшкі. Васільевіч быў на ўсе рукі майстар. А яшчэ ён вучыў мяне фатаграфаванню, і хоць якіх-небудзь поспехаў я ў гэтай справе не дабіўся, урокі яго запомніў.

Дарэчы, і здымак для маёй першай публікацыі ў часопісе «Маладосць» зроблены таксама Канстанцінам Жарнасекам. Ён любіў літаратуру, беларускае слова, і яго добра ведалі і прызнавалі і Васіль Быкаў, і Генадзь Бураўкін, і Рыгор Барадулін, і Алесь Савіцкі, і мае сябры-літаратары Іван Стадольнік і Герман Кірылаў.

Васільевічу можна было давяраць, бо ён ніколі не апускаўся да пляткарства, дзяліўся сваімі часамі няпростымі жыццёвымі калізіямі. Ён «перажыў» не аднаго рэдактара і, здавалася, будзе сімвалам полацкай газеты вечно.

Ды час няўмольны. Я наведваў яго ў мінскай бальніцы, пастарэлага, сівога, без ранейшага бляску ў вачах. Паўзгадвалі былыя дні, ён радаваўся нейкім маім здабыткам, дамаўляўся перазвоньвацца. Ды дзе там! У віры дзён неаказваўся не да ўзаемных тэлефанаванняў. І вось аднойчы прыйшла сумная вестка з роднага Полацка: Канстанціна Васільевіча не стала. І больш палачане не ўбачаць яго знаёмую высокую постаць з фотаапаратам, і горад згубіў нейкі яркі штрышок у сваім паўсядзённым абліччы. Ды засталіся здымкі, добрыя згадкі пра сціплага палачаніна, які пісаў, як мог, летапіс свайго горада і сваёй эпохі.

МІЖ СУЧАСНАСЦЮ
І МІНУЛЫМ

Беларускія мовазнаўцы завяршылі працу над грандыёзным праектам

Падрыхтоўка «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» ў 37 выпусках распачалася ў 1960 годзе пад кіраўніцтвам загадчыка сектара гісторыі беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Акадэміі навук БССР Аркадзя Жураўскага. Першы том пабачыў свет 35 гадоў таму. Сёння ж з выданнем гістарычнага слоўніка айчынныя лінгвісты апырэдзілі многіх замежных калег: нават у Расіі і Украіне праца над аналагічнымі выданнямі пакуль працягваецца.

На прэзентацыю «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» ў Нацыянальную акадэмію навук Беларусі завіталі прадстаўнікі некалькіх пакаленняў мовазнаўцаў, а таксама шматлікія паважаныя госці, сярод якіх старшыня камісіі Палаты прадстаўнікоў па адукацыі, культуры і навуцы Ігар Марзлюк, старшыня Прэзідыума НАН Беларусі акадэмік Уладзімір Гусакоў, акадэмік-сакратар АДДзялення гуманітарных навук і мастацтваў НАН Беларусі Аляксандр Каваленя, дэпутат Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь і старшыня Таварыства беларускай мовы Алена Анісім.

У «Гістарычным слоўніку беларускай мовы» змешчана больш за 75 тысяч слоў, зафіксаваных у летапісах, статутах, хроніках, рыцарскіх раманах, мемуарных, публіцыстычных творах XIV — XVIII стагоддзяў. Прадстаўлена лексіка Францыска Скарыны і Сымона Буднага, Фёдара Еўлашоўскага і Мацея Стрыйкоўскага, Іпацыя Пацея і Пятра Скаргі. Як адзначыў дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра дадаследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Ігар Капылоў, «матэрыялам для напісання слоўніка стала вялікая колькасць старажытных рукапісных і друкаваных крыніц, многіх з якіх няма ў Беларусі. Такім чынам, у выданні прыведзены ў сістэму моўныя скарбы беларусаў, рознароўныя часам і месцам. Выданне слоўніка мае вялікае грамадскае значэнне, бо сведчыць, што беларусы — высокаразвіты еўрапейскі народ, які мае сваю гісторыю, культуру, старажытную, прыгожую, адметную мову».

Гістарычны слоўнік — збор размешчаных у алфавітным парадку слоў, дзе раскрываецца значэнне, уласцівае ім у пэўны храналагічны перыяд. Слоўнік максімальна поўна адлюстроўвае склад, стан, якасць лексікі XIV — XVIII стагоддзяў. «Праз гэту лексіку мы адкрываем асаблівасці менталітэту і веравызнання нашых продкаў, іх этычныя арыенціры і прыярытэты», — заўважыла Наталля Паляшчук, загадчык аддзела гісторыі беларускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа.

— «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» не толькі вельмі каштоўная інфармацыя па гісторыі і мове, але і інфармацыя пра культуру нашага народа. Традыцыі і звычаі, воблікі беларускіх вёсак і мястэчак, культура адзення і харчавання — уся інфармацыя змешчана тут, — падкрэсліў член-карэспандэнт НАН Беларусі Аляксандр Каваленя.

Першы этап працы над слоўнікам працягваўся 12 гадоў. Вынікам стала вызначэнне крыніц, храналагічных межаў, выпрацоўка прынцыпаў напісання слоўніка і стварэння картатэкі, над якой працавала 19 чалавек. Наколькі цікава выпісваць словы на карткі для будучага слоўніка? Доктар філалагічных навук, прафесар Алена Яновіч не лічыць гэты час згубленым:

— Аркадзь Жураўскі мудра арганізаваў нашы планы. Палову часу мы прысвячалі рабоце з карткамі, палову — пісалі навуковыя працы. Дзякуючы рабоце з карткамі мы шмат даведваліся пра мову, канкрэтныя помнікі, гэта было важна і цікава.

Картатэка слоўніка налічвае 1 мільён 60 тысяч картак. Як падкрэслівае Наталля Паляшчук, актуальная задача сёння — ствараць электронную версію картатэкі, што значна пашырыць магчымасці яе выкарыстання.

Другі этап — напісанне слоўнікавых артыкулаў — заняў каля 35 гадоў. Кожны слоўнікавы артыкул змяшчае загаловачнае слова, яго граматычную характарыстыку, азначэнне, прыклады з помнікаў пісьменнасці. Прыклады выбраны з такім разлікам, каб паказаць ужывальнасць лексем у тэкстах рознай жанравай прыналежнасці, рознага храналагічнага перыяду (сярод крыніц пераважаюць помнікі XVI — XVII стагоддзяў). Прадстаўлены ў слоўніку мнагазначныя словы, словы-амонімы, устойлівыя выразы.

Над напісаннем слоўнікавых артыкулаў працавалі Іван Крамко, Аляксандр Булыка, Зофія Турцэвіч, Валянціна Мяснікова, Рэгіна Гамзавіч і многія іншыя мовазнаўцы. Рэдактарамі слоўніка былі дактары філалагічных навук, прафесары, члены-карэспандэнты НАН Беларусі Аркадзь Жураўскі (выпускі 1 — 14) і Аляксандр Булыка (выпуск 1 — 37). Аляксандр Булыка адзначыў, што гістарычны слоўнік карысны не толькі культуролагам, гісторыкам, літаратуразнаўцам, але і пісьменнікам, якія звяртаюцца да гістарычнай тэматыкі. Так, дзякуючы слоўніку, падрыхтаванаму супрацоўнікамі НАН Беларусі, словы старабеларускай мовы шырока выкарыстоўваюць у сваіх творах Уладзімір Караткевіч.

Складана пераацаніць практычную значнасць слоўніка. Як падкрэсліла Наталля Паляшчук, «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» пацвярджае ці абвяргае аргументы на карысць ужывання ці неўжывання тых ці іншых слоў. Напрыклад, многія носьбіты мовы прапануюць выкарыстоўваць для намінацыі пятага месяца года лексему «травень». Але гістарычны слоўнік сведчыць, што слова «май» выкарыстоўвалася надзвычай шырока ў помніках рознага часу і рознай жанравай прыналежнасці, тым часам, як слова «травень» зафіксавана толькі ў выданні Памвы Бярынды 1653 года. Гістарычны слоўнік мае быць і крыніцай папаўнення слоўнікавага фонду сучаснай беларускай мовы, бо змяшчае шмат шыкоўных слоў, якія можна выкарыстоўваць сёння.

Мовазнаўцы, якія завіталі на сустрэчу, узгадалі нямала запамінальных эпізодаў. Кандыдат філалагічных навук Іван Крамко распавёў, як навукоўцы з іншых рэспублік СССР імкнуліся скарыстацца плёнам працы беларускіх даследчыкаў, і згадаў гісторыю са старажытнымі шрыфтамі, якія так і не паграпілі ў слоўнік:

— Перш чым выдаваць гістарычны слоўнік, ветэраны Акадэміі навук Аркадзь Жураўскі, Пётр Вярхоў, Уладзімір Анічэнка ў 1962 годзе выдалі двухтомную «Хрэстаматыю па гісторыі беларускай мовы». Для першага тома, прысвечанага старабеларускай пісьменнасці, маляды інжынер раздабыў у манастырской друкарні горада Львова старыя шрыфты. Па гэтых шрыфтах у Мінску адлілі старажытныя літары і надрукавалі першы, шыкоўны том хрэстаматыі. Калі ж прыступілі да выдання «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы», выявілася, што кіраўніцтва расплавіла старажытны шрыфт, і яго ўжо ніяк не вернеш. Складальнікі слоўніка збіраліся перадаваць некаторыя арыгінальныя цытаты старым шрыфтам, але зрабіць гэта не ўдалося...

Здараліся падчас працы і тэхналагічныя адкрыцці. Напрыклад, каб не перапісваць некалькі разоў адну і тую ж картку, як таго патрабавала практыка, супрацоўнікі з прапановы Алены Яновіч пэўны час карысталіся тагачаснымі памнажальнымі апаратамі. Пісалі картку на пергаменце чорнымі чарніламі альбо тушшу, здавалі яе ў памнажальны апарат і атрымлівалі скруткі «сініх» чарчэжных лістоў, якія трэба было выпрастаць, раскруціць, разрэзаць на карткі...

Не ўсе аўтары «Гістарычнага слоўніка беларускай мовы» дачакаліся завяршэння гэтага глабальнага навуковага праекта. Таму ў Інстытуце мовазнаўства ідзе праца над даведнікамі, дзе будуць змешчаны біяграфічныя звесткі пра ўсіх, хто працаваў над выданнем.

Як падкрэсліў доктар гістарычных навук Ігар Марзлюк, «Гістарычны слоўнік беларускай мовы» — гэта інтэлектуальны адказ усім тым, для каго Беларусь — выдуманая рэч. Гістарычны факт, лінгвістычны факт — гэта фрагмент рэальнасці, і беларускія мовазнаўцы рупна сабралі гэтыя фрагменты рэальнасці ў адну сістэму. Гістарычны слоўнік — гэта магчымасць усталяваць сувязь паміж мінулым і сучаснасцю, гэта красамоўны адказ на пытанне, ці можа беларуская мова выконваць усе кампетэнцыі як развітая мова. Роля «Гістарычнага слоўніка...» у развіцці беларускай мовы, культуры і дзяржаўнасці з цягам часу будзе толькі ўзрастаць».

Алесь ЛАПЦКАЯ

Загартаваны бацькавай воляй...

Развагі з нагоды 130-годдзя Цішкі Гартнага

У гісторыі развіцця нацыянальнай літаратуры значная і шмат у чым выключная роля належыць творчасці і грамадскай дзейнасці выдатнага беларускага паэта, пісьменніка, палітычнага дзеяча, кнігавыдаўца Зміцера Фёдаравіча Жылуновіча, які ўвайшоў у беларускую літаратуру на пачатку XX стагоддзя пад знакавым псеўданімам — Цішка Гартны. Па асацыяцыі на памяць адразу прыходзяць знакамiтыя радкі з верша М. Багдановіча «Песняру», апублікаваныя ім у 1910 годзе ў газеце «Наша Ніва». Паводле свайго пафаснага, грамадзянскага і мастацкага напалу гучання, гэты верш вельмі сугучны творчай дзейнасці сёлетняга юбіляра Цішкі Гартнага, з дня нараджэння якога 4 лістапада споўнілася 130 гадоў.

Ведай, брат малады,
што ў грудзях у людзей
Сэрцы цвёрдыя, быццам з камення.
Разаб'ецца аб іх слабы верш заўсягды,
Не збудзішы святога сумлення.

Трэба з сталі каваць, гартваць
гібкі верш,
Абрабіць яго трэба з цяргеннем.
Як ударыш ты ім, — ён, як звон,
завініць,
Брызнуць іскры з халодных каменняў.

Мастацкая творчасць Ц. Гартнага менавіта кавалася і гартвалася ва ўмовах пад'ёму беларускай нацыянальнай ідэі, ідэі Адраджэння, якая сваім мэйнстрымным кірункам утрымлівала па-сапраўднаму дэмакратычную энергетыку ў памкненні выражэння дум, марай і чаканняў народных сіл.

Як творца ён пачаў у айчынай літаратуры даволі шырокую тэматычна-ідэйную вершавана-лірычную спадчыну, але найбольшы талент Ц. Гартнага, на наш погляд, рэалізаваўся праз цікавую і змястоўную пражайную форму, дзе ён актыўна працаваў у розных эпічных жанрах — нарыса, апавядання, аповесці, рамана і інш.

Вяршыняй пражайнай творчасці Цішкі Гартнага па праве лічыцца знакамiты ў свой час раман «Сокі цаліны», напісаны ў чатырох кнігах, над якім аўтар працаваў больш за паўтара дзясятка гадоў (1914 — 1930). Да работы над першай кнігай рамана, аповесцю «Бацькава воля», пражайкі прыступіў яшчэ ў 1914-м і закончыў у 1916 годзе. Многія раздзелы першай аповесці друкаваліся ў беларускамоўнай газеце «Дзянніца» за 1916 год у №№ 1 — 7, якая выходзіла ў Петраградзе. Як вядома, у 1930-я гады пісьменнік значна перапрацаваў першапачатковы варыянт аповесці, каб надаць большую канцэптуальную цэласнасць усяму сюжэту і ідэі твора «Сокі цаліны».

Сама ўжо назва «Бацькава воля» нясе значную сімвалічную нагрузку і шмат у чым прадвызначае тэматычна-ідэйную і сюжэтную-фабульную канву творчай задумы аўтара, якая найперш трымаецца на праблеме раскрыцця сацыяльнага статусу беларускай местачковай сям'і пачатку XX стагоддзя і на раскрыцці характару выяўлення вечнай калізіі жыццёвых узаемаадносін, праблему сутыкнення пакаленняў бацькоў і дзяцей.

Гэты канфлікт падаецца ў аповесці як працэс у многім справакаваны і прадвызначаны станам крызіснай рэвалюцыйнай эпохі пачатку XX стагоддзя, які шмат у чым быў выкліканы бурным і імклівым развіццём і ростам буржуазных, капіталістычных адносін у асяроддзі местачковага грамадства. Ішоў хуткі рост прамысловасці, гарадоў. Тысячы, мільёны людзей вымушаны былі радыкальна мяняць свой лад жыцця, спрадвечныя ментальныя ўстаноўкі светасузірання.

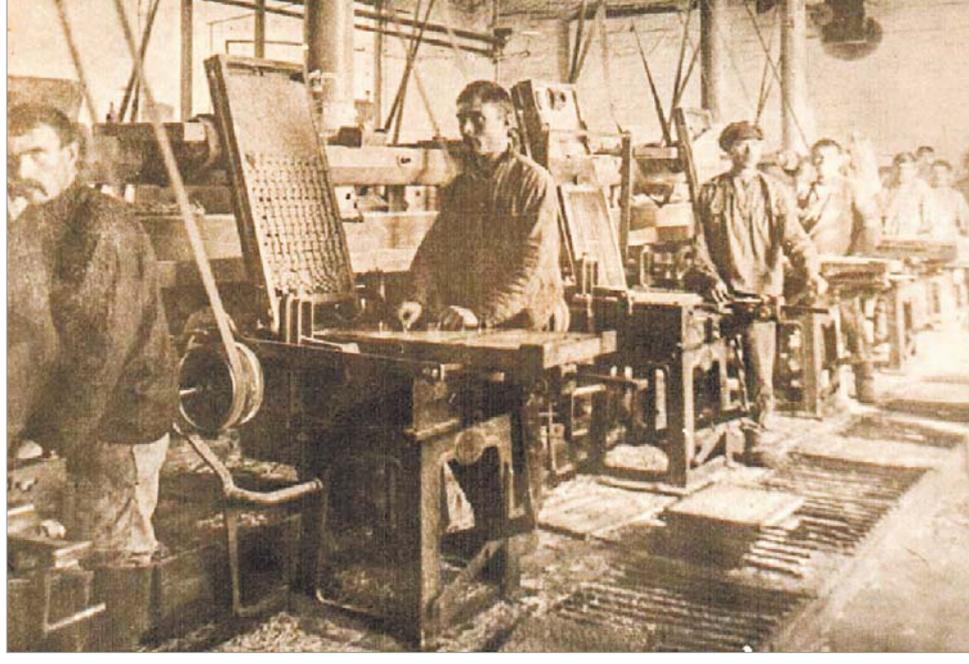
Цягам усяго цывілізацыйнага і гістарычнага развіцця грамадства імкнулася выпрацаваць ідэальныя погляды на вобраз чалавека. Так, антычны грэка-рымскі свет выявіў ідэал мудраца, які азначаў духоўную перамогу над неўладкаванасцю жыццёвых рэчаіснасцей, раскрыццём галоўную праграму жыцця імкненнем

асобы да ўнутранага ўдасканалення, заспакаення і раўнавагі. Гэты ж ідэал таксама быў добра распрацаваны і вядомы ў культурах Усходу, Індыі, Кітая і іншых цывілізацый свету.

Хрысціянства ж, як мы добра ведаем, вылучыла са свайго культурнага асяродка ідэал святога — чалавека перайначанага і прасветленага, які актыўна імкнецца перамагчы сваю старую прыроду. З цягам часу хрысціянскае Сярэднявечча высунула высокі ідэал рыцара. Рыцарства ў сваю чаргу выкавала ў сабе вобраз асобы, якая з развіццём Новага часу і рэвалюцыйна-дэмакратычных пераўтварэнняў выкрышталізавала новую іпастасць дасканаласці — чалавека-грамадзяніна.

Але грамадзянін не можа быць раўназначна супрацьпастаўлены вобразам мудраца, святога, рыцара, бо ён звязаны з жыццём выключна грамадства, якое патрабуе найперш партыкулярнага падыходу да ідэальных чалавечых дасканаласцяў.

Для Новага часу з найважнейшым прынцыпам шырокага, веернага падзелу працы ідэал павінен быў выводзіцца найперш паводле прафесійных

Цэх завода, 1910 г.

здольнасцяў: ідэал вучонага, артыста, палітычнага дзеяча, фабрыканта-буржуа, рабочага, селяніна, гандляра і інш.

У аповесці «Бацькава воля» Ц. Гартны і імкнецца вывесці новы вобраз-ідэал грамадскай супольнасці, выпрацаваны капіталістычным ладам жыцця і рэвалюцыйна-нігілістычнай атмасферай пачатку XX стагоддзя на ўскраінах Расійскай імперыі — вобраз актыўнага рабочага-пралетарыя, выхадца з мяшчанска-местачковага асяроддзя, вобраз ідэальнага таварыша, які на першае месца ставіць інтарэсы блізкага яму перадавога класа рабочых і абяздоленых.

Асноўная сюжэтная канва аповесці «Бацькава воля» ўтрымліваецца на нежаданні бацькоў Зоські Прыдатнай выдаць яе за муж за каханага рабочага Рыгора Нязвычайнага. Бацькі Мікалай і

Цішка Гартны.

Стэпа Прыдатныя самі больш-менш зможныя местачкоўцы і жадаюць бачыць яе выбранцам Васіля Берага, які таксама заляцаецца да прыгожай і працавітай дачкі Прыдатных. У гэтым сямейна-сацыяльным канфлікце светапоглядная і ідэйная пазіцыя аўтара твора, безумоўна, знаходзіцца на баку Рыгора Нязвычайнага. Менавіта яго вобраз з'яўляецца для пражайкі пратаганістам чалавека новай эпохі. І вось як цікава перадае Ц. Гартны ў пачатку аповесці думкі-развагі свайго героя: «І мне, — звяртаўся Рыгор да сябе: — і мне беднаму, цёмнаму паўмужыку, а ўжо напаярабочаму, сыну ўбогага, нікчэмнага мястэчка Сілцоў, мне незайздроснаму, не хціваму, напрацаванаму, — здаецца, што з часам свет гэты

без складаных напружаных унутраных высілкаў самога чалавека. Унутраная ўзвышаная думка пра самога сябе як выбітнага прадстаўніка перадавога класа безумоўна, трымаецца на павярхоўным уяўленні героя пра свет і шмат у чым парушае логіку яго спрадвечных маральна-духоўных законаў развіцця.

Ц. Гартны паказвае нам, што ў жыцці Рыгора вялікае месца адведзена працэсу чытання газет, дзе ён ні быў: у горадзе, на станцыі, падчас паездкі дадому ці ў самім мястэчку, калі ён жыў у маці (ён заўсёды шукаў моманту, каб набыць газету, пацікавіцца навінамі пра падзеі ў свеце).

Вось гэта заахвачанасць і цікаўнасць да падзей «далёкага» ідэйна ангажаванага жыцця, якія шмат у чым мала тычыліся яго асабістага «бліжняга» кола пражывання, і фарміравалі яго светапогляд. Гэтым самым ён і выражае сабой яркі прыклад вобраза буржуа-пралетарыя, у якой выдуманая ідэалізаваная сацыяльная штодзённасць канчаткова правіць сваю перамогу ў яго ўяўленнях пра навакольныя працэсы.

Вельмі паказальныя ў гэтым плане эпізоды, якія раскрываюць адносіны нашага героя да грошай. Загартаваны пражайкі прынцыпамі жыцця падчас работы ў Рызе на заводзе, ён выразна пераносіць гэты рацыяналізм і на адносіны з іншымі людзьмі, нават самымі блізкімі — маці і каханай дзяўчынай. Баччы сваю перавагу ў адносінах да Зосі ў тым, што ў яе пачуццё закаханасці больш палкае і аддае, ён імнецца разам з тым паставіцца да іх узаемаадноснаў вельмі прагматычна і «адказна», каб не перайсці мяжы задуманай і шмат у чым эгаістычнай па сваёй сутнасці мэты жыцця. Стрэўшы яе ў першы дзень прыезду ў Сілцы, Рыгор адчуў, «што справа кахання да Зосі не такая непахісная рэч, каб без яе не можна было абысціся». Свой погляд на Зосю ён грунтоўна пракрытыкаваў пасля гутаркі з ёю. Аднак яго думкі змяніліся, калі ён усявядоміў, што з «цягі» дзяўчыны да «таварышківання з сілцоўскімі дэмакратамі» можна атрымаць карысць для рэвалюцыйнага руху, для змагання за вызваленне працоўных. Рыгор не мог не верыць Зосінаму жаданню і намерам не паддавацца бацькавай волі, а змагацца з яго мяшчанска-дзедзіцкім уздзеяннем на яе.

Менавіта яго рацыяналізаваная, эгаістычная заангажаванасць на толькі практычнай, карыснай, буржуазнай задаценнасці ў падыходзе да жыццёвых праблем і людзей і вызначае яго поўную паразу ў адносінах да Зосі. Бацькі Зосі ў вырашэнні быццам бы галоўнага канфлікту твора, нам думаецца, маюць не фундаментальнае і прынцыповае значэнне. Дух эпохі, які пачаў дамінаваць у пачатку XX стагоддзя на Беларусі, даваў поўную магчымасць вырашэння канфлікту закаханых людзей. І такі рыгарыстычны і разам з тым закамлексаваны галоўны герой не ўтрымліваў у сабе ўнутранай духоўнай патрэбы да сямейнага жыцця, да самаахвярнага служэння блізкім.

Сям'я, як добра вядома, ёсць першасным улоннем культуры. І там, дзе гаворка вядзецца аб выхаванні дзяцей, падрыхтоўцы іх да жыцця, трэба заўсёды падыходзіць як да чагосьці ў найвышэйшай меры сур'эзнага, адказнага і нябесна-боскага. І сто разоў мелі рацыю тыя мыслары і пісьменнікі, якія сцвярджалі, што свет кіруецца і будзецца з дзіцячай калыскі. Аднак свет не толькі можа будавацца з гэтай духоўнай купелі, але і разбурацца з яе, бо менавіта тут, у гэтым сакральным месцы, закладваюцца не толькі шляхі магчымага будучага вырашэння і росквіту, але і гібелі, разбурэння і заняпаду грамадства.

Ігар ШАЛАДОНАЎ,
кандыдат філалагічных навук

ГУЛЬНЯ Ў ФАНЦІКІ

Зялёна-шакаладная плітка вершаў Алены Ігнацюк

У 2016 годзе ў выдавецтве «Кнігазбор» пабачыла свет кніга паэзіі «Будзе ўсё наадварот» пінскай паэтэсы Алены Ігнацюк. Гэта ўжо трэці яе зборнік. Ранейшыя выйшлі з друку ў 2000 і 2006 гадах.

Алена Ігнацюк — даследчыца літаратуры, выкладае тэорыю і гісторыю сусветнай культуры ў Палескім універсітэце. І гэта адбіваецца на яе вершах: яны перанасычаны згадкамі імёнаў старажытных багін і багоў, міфічных герояў, філосафаў, дзяржаўных дзеячаў, пісьменнікаў, святых далёкай мінуўшчыны. Хаця і нашай беларускай рэальнасці аўтарка не цураецца: сустракаюцца і назвы вёсак, і гарадоў, і апісанні айчынных краёў. Але ці атрымалася ў яе перанесці антычныя рэаліі на беларускую глебу? Давайце пройдзем услед за паэтычнай думкай Алены Ігнацюк. Вось верш з інтрыгоўнай назвай «Са мною Ляхі»:

*Рака ніткай Арыядны
з лабірынта цягне час.
Бераг выцягнуты, ладны...
Дзень — што міфа пераказ.
Бы птушыныя галовы
ў жыхароў маіх мясцін:
сойм барочны ладзяць совы —
горнуць цела ў крэалін...
Рака ніткай Арыядны
з небам злучана здаля...
У мяне квіток мандатны:
выбіраюць караля —
людзі-совы... Мож, нагі?
Хто з іх дэман? Кожны — Бог?!
Я ж крычу: «Са мною Ляхі
правяць бал пад скокі блох!»*

быць «скокі блох», калі іх атруцілі крэалінам? Хаця першае чатырохрадкоўе і два радкі пра Арыядну ў сярэдзіне верша былі шматабяцальнымі, на іх аснове мог бы атрымацца цікавы твор, хай і менш мудрагелісты. І гэта тыповы прыклад з кнігі: тут можна згадаць вершы «На матыў Інгмара Бергмана», «Маім сном зацалаваны», «У тое чэрвеньскае лета» і іншыя. Аўтарка не намагаецца развіць адзін вобраз, які «трымаў» бы верш ды ўвагу чытача, а нібыта абтрасае ў розныя бакі пырскі са свайго паэтычнага пэндзля: на палатне атрымліваюцца рознакаляровыя плямы, некаторыя з іх прыцягваюць вока незвычайным адценнем, а іншыя толькі псууюць уражанне.

Сустракаюцца ў вершах і русізмы («ярэны» твар замест лютага, «падаркі» замест падарункаў, «блудлівы» пагляд замест юрлівага, «свечы» замест свечак, рукі ў «кольцах» — замест «у пярсцёнках»), і граматычныя памылкі («гуляла па саду» — трэба «па садзе», «з грошамі» — трэба «з грашыма», «да Пакровы» — правільна «да Пакравоў»). Часта ўжываецца «ў» пасля зычных для захавання патрэбнага рытму. Неахайнае стаўленне да слова? Альбо жаданне стварыць рыфму? Часта ў адказ на такія заўвагі можна пачуць, што, маўляў, гэта ў беларускай мове дапушчальна, бо сам Максім Багдановіч так рабіў. Але ж у часы Багдановіча наша літаратурная мова толькі стваралася, не была яшчэ ўнармаванай. Ды і варта дадаць, што Максім да канца сваіх дзён у 1917-м удасканалваў адзіны прыжыццёвы зборнік «Вянок», што пабачыў свет у 1913-м і быў ацэнены тагачаснымі крытыкамі на найвышэйшую адзнаку. Спадарыня Алена — не пачатковец, а паэт са стажам, кандыдат філалагічных навук.

Лірычная гераіня ў паэзіі Алены Ігнацюк сапраўдная жанчына (праўда, пры гэтым інфантальна). Яна любіць пакакетнічаць («...я — як тая кіса-мурка — ў галактыцы жыву тваіх гадоў»), пагуляць («Я гуляла з сабою ў хованкі... І паглядвала за сабой... Нават вецер прыгожа-лёгенькі захапляўся такой гульнёй»), пакрыціцца перад люстэркам («...З маім тварам? Мая мара? Цела — нібы аблачына... А прычоска — Гамаюнам, песняй з сонечнага раю... Я ў блакітным? Ці ў зялёным? То з'яўляюся... Знікаю...»). Адметна, што Гамаюн — міфалагічная птушка без крылаў і без ног, якая няспынна лётае пры дапамозе хваста, з'яўленне якой прадказвае няшчасце (але ў вершы яна, відаць, толькі для прыгажосці).

Улічваючы паэтычны стаж аўтара, думаецца, перыяд самазахаплення ўсё ж мусіў застацца за спінай: тое, што ўнутры, — нашмаг цікавей за вонкавае. Пагатоў, у зборніку ёсць вершы, дзе паэтка, адклаўшы ў бок люстэрка і забыўшыся на выявы розных хімер кшталту нагаў і гамаюнаў, зазірае ў сваю душу:

*Смерць закахалася ў жыццё.
І перастала быць сабою.
(з верша «Смак жыцця»);
Мора Готланда — ўсё паэзіцца.
Пералівамі хваляў свеціцца.
А на беразе людзі месціцца —
Ловяць сонца-шар... Дзень карэціцца.
У таверне я. Час манеціцца.*

(З верша «Мары Хельды»);

А ў апісанні дажджу можна ўбачыць і прыклад высокай паэзіі:

*Людзі з дажджу: сілуэты як лініі —
Пад парасонамі доўжацца сінімі.
(з верша «У сюжэце намочанай раніцы»);*

альбо:

*Дождж абводзіў сілуэты,
Бы графітавым алоўкам.*

(З верша «Дождж і мора»).

Вершы Алены Ігнацюк пераконваюць: паэтэса не пазбаўленая таленту, ёй уласцівае паэтычнае светабачанне, светаадчуванне, яна можа ствараць яркія неардынаныя вобразы, тропы. Але ж... каб спраўдзіць сябе як мастака, гэтага мала.

Праца і цяпленне — вось што можа дапамагчы ў стаўленні яўна адоранай і шмат у чым абазнанай паэтэсы, звычка адшліфоўваць свае творы да люстранага бляску, да ідэальнага гучання.

А па натхненне можна звярнуцца і да скарбонкі сусветнай культуры, і фільмы Бергмана паглядзець. Альбо тэарэму Ферма паспрабаваць даказаць разам з мужам (пра што лірычная гераіня распавядае ў творы «Фанцік "Алёнка"»). А ў чытача падчас чытання вершаў, мяркую, абудзілася моцнае жаданне павандраваць па тых краінах, што ствараюць геаграфію зборніка А. Ігнацюк.

Р. С. Дарэчы, што тычыцца назвы: зялёны шакалад, як і ружовы, з'явіўся параўнаўльна нядаўна і ёсць плёнам хітрыкаў кандыгараў, ужывання розных дадаткаў. Звычайна і какававае, і зрэдку кававае зерне, цэлае і здробненае, ужываецца засмажаным да хрусткасці, а значыць, зялёным быць ніяк не можа. Хоць аўтарка, вядома, можа тут гулліва заўпарціцца: маўляў, я так бачу...

Таццяна БУДОВІЧ-БАРАДУЛЯ

Князь-ваўкалак

у дэкарацыях
старажытнага
замка

заканмерна ў беларускім кантэксце); намінальныя героі — князь, яго каханкі, ваявода, кашталіян, блазан і кіраўнікі суседніх дзяржаў — кароль, імператар. Намінальныя, бо аніяк не раскрываюцца ў дзеянні, а толькі ў размовах і ўнутраных маналогах. Тут сапраўды можна весці гаворку пра тое, што выяўленне ўчынкаў замяняецца іх пераказаннем.

Аповед у творы вядзецца ад першай асобы, князь-ваўкалак водзіць чытача патаемнымі хадамі старажытных замкаў, успамінаў дзяцінства і сваіх жаданняў. Аднак як што вялікі князь размаўляе голасам сучаснага маладога чалавека, карыстаецца лексікай і сінтаксічнымі канструкцыямі канца ХХ стагоддзя, то ў яго вялікакняскую аўтэнтнасць паверыць немагчыма. У творы няма гістарычнасці ні на ўзроўні выяўлення побыту, ні на ўзроўні стылізацыі маўлення. Але займальны прыгодніцкі сюжэт, безумоўна, ёсць.

І вось цяпер вяртаемся да меркавання, выказанага ў пачатку артыкула. Часы росквіту беларускай гістарычнай прозы засталіся ў тым літаратурным перыядзе (1960 — 1990), які меў адпаведную грамадска-культурную абумоўленасць. Мы маем багата выдатных твораў з паслядоўнай і дакладнай рэканструкцыяй гістарычнага кантэксту, дзе героі апранаюцца

толькі ў тое, вячэраюць толькі тым і размаўляюць толькі так, як гэта было магчыма ці то ў XII, ці то ў XVI стагоддзях (У. Арлоў, В. Іпатава, В. Чаропка, Л. Дайнека, А. Ждан, А. Наварыч, Л. Рублеўска...). Вядома, усё пачалося з Уладзіміра Караткевіча. Для многіх беларускіх пісьменнікаў (у тым ліку і для Максіма Кутузавы) беларуская гісторыя і сёння пачынаецца з «Каласоў пад сярпом тваім» і «Свой легенды».

Сёння, магчыма, і няма патрэбы апісваць княскія кунтушы, дзе будуць правільна ўказаны спалучэнне колераў і даўжыня рукавоў. Шлях да сэрца новага пакалення чытачоў, узгадаванага на шматлікіх працягах тэлесерыяла «Гульні стальцоў», — найперш займальнасць, з ім трэба гуляцца, як з малым дзіцем: любая высокая, у тым ліку і патрыятычная, ідэя можа быць успрынятая, калі не перабольшыць з дыдактызмам, калі найперш гэта будзе цікава само па сабе, а не праз сваю выхаваўчую актуальнасць. І з гэтага гледзішча «Князь-ваўкалак» трапляе, як той казаў, у дзясятку. Змест твора не перагружаны ані залішнімі дэталямі, ані найменшым выхаваўчым пафасам.

Падтэкстава-іранічнае асэнсаванне класічнай легенды пра ваўкалака — аргумент на карысць вызначэння «рамандэкарацыя». Прынамсі, менавіта так

можа ўспрымацца сцэна, у якой князь-ваўкалак на просьбу сяброў дзяцінства, схваўшыся «ў бліжэйшых кустах», прымае аблічча ваўка. Таемнае дзейства пераўтвараецца ў наіўную дзіцячую забавку, і калі ўсё-ткі іронія тут аўтарам не прадугледжвалася, то гэта адзін з самых няўдалых эпізодаў твора.

Героі ў творы дзейнічаюць як акцёры на сцэне тэатра: прымаючы ўмоўнасць дзеяння, у мінімалістычным схематызме дэкарацыі. Калі на тэатральнай сцэне глядач бачыць абрысы старажытнага замка, ён разумее, што гэта дэкарацыя. Калі ўспрымаць стыль твора Максіма Кутузавы менавіта так, калі назваць яго раманам-дэкарацыяй (а не гістарычным раманам), то выяўленне аўтарскай ідэі займее надзвычай арыгінальнае ўвасабленне. Розніца паміж гістарычным твораў і твораў з гістарычнымі дэкарацыямі такая ж, як паміж гістарычным фільмам і касцюмаваным. Аўтар перасоўвае герояў па сюжэце, як шахматыст фігуры па дошцы: іх несамастойнасць адчуваецца, іх дзеянні тлумачацца не ўнутранай логікай развіцця характараў, а жаданнем аўтара павярнуць сюжэт у той ці іншы бок. Калі такой і была задума, то гэта не ёсць хібай.

Жана КАПУСТА

Кніга прадастаўлена кнігарняй «Галіяфы»

Ад паэзіі да казкі, ад космасу да міфалогіі

Раіса Баравікова ўсё жыццё пісала вершы. Яе кніга паэзіі «Люстэрка для самотнай» (1992), у якую ўвайшла гістарычная драма «Барбара Радзівіл», у свой час была адзначана Дзяржаўнай прэміяй Беларусі імя Янкі Купалы. Калі ж у 1989 годзе ладзіўся закрыты конкурс выдавецтва «Юнацтва», журы звярнула ўвагу на фантастычную аповесць Раісы Баравіковай «Галенчыны “Я”, альбо Планета Цікаўных Хлопчыкаў». Твор пра тое, як жыхары Планеты Цікаўных Хлопчыкаў адкрываюць новую планету Блакітную Зорку, дзе жыве дзяўчынка Галенка, якая распавядае казкі пра самыя цудоўныя чалавечыя якасці...

— У твая гады было мала дзіцячых кніг з аўтарскімі казкамі, — узгадвае Раіса Андрэеўна. — Пераважалі фальклорныя казкі і паданні. А ў мяне падрасла дачка, і даводзілася прыдумляць казачныя сюжэты, што называецца, ёй на сон. Тады і з’явілася мая першая дзіцячая кніга тыражом 80 000 экзэмпляраў. Цяпер такое падаецца неверагодным, бо нашым часам тыраж кніжак для дзяцей, на вялікі жаль, не перавышае 1500 экзэмпляраў, і той разыходзіцца з цяжкасцю. А колькі новых таленавітых аўтараў у нас з’явілася і якія цудоўныя ў іх кніжкі!

КАЗКІ З ДАРОСЛЫМІ ДУМКАМІ

Письменница сцвярджае: касмічную тэму абрала для таго, каб даць волю фантазіі. У кіно, прыкладам, космас найчасцей паўстае варожым. Але для Раісы Баравіковай космас — вялікая таямніца, таму ў творах письменніцы касмічная прастора вельмі прыцягальная і загадкавая. Гэта больш поўна раскрываецца ў яе яшчэ адной «касмичнай» кнізе — «Казкі астранаўта» (касмичныя падарожжы беларусаў). Кніга адразу была ўключана ў пазакласнае чытанне школьнай праграмы для шостых класаў. Ёю захапляюцца падлеткі, дораць письменніцы свае малюнкi па яе казках. Сёлета было ўжо чацвёртае перавыданне. А агульны тыраж кнігі з 2006 года па сёння складае болей за 20 тысяч экзэмпляраў.

Акрамя «Галенчыных “Я”» і «Казак астранаўта», на касмічную тэму напісаная кніга «Казачныя аповесці пра міжпланетнага Пажарніка і іншых мамурькаў». Дзве аповесці з’явіліся ў 1996 годзе, трэцяя — у 2009 годзе. Нельга не ўзгадаць і «Казкі з гербарыя» Раісы Баравіковай, дзе герой — разумны, шпаркі і неверагодна мілы залаты сабакка таксама з космасу — з планеты Карнашыя, якая знаходзіцца ў сузор’і Гончых Псоў.

Існуе думка, што кнігу для дзяцей напісаць цяжэй, чым дарослую, бо патрэбна асабліва фантазія, веданне дзіцячай псіхалогіі. «Казкі астранаўта» Раіса Баравікова пісала з дарослымі думкамі: — Кепская сітуацыя з беларускай мовай асабліва заўважная, калі прыходзіш на творчую сустрэчу ў дзявяты ці адзінаццаты клас. Не ўсе адчуваюць сябе беларусамі, што называецца, з пляшошак. Лічу, што выклікаць цікавасць да роднай мовы можна і трэба праз добрую дзіцячую кніжку. Важна, каб як мага больш кніг на беларускай мове дзеткі чыталі ў садку, у першых класах...

Унукі письменніцы заўсёды ў атачэнні кніг. Напрыклад, малому Мікіту падабаецца невялікая паэтычная кніга «Ты не слухай Мішку, коцік», дзе прадстаўлены шаснаццаць кароткіх вершаў. На гэтыя вершы зроблены буктэрэйлеры, вельмі папулярныя ў байнэце.

— Мікіта на памяць ведае некалькі маіх вершаў, — распавядае Раіса Андрэеўна. — Адзін з іх ён чытаў на памяць у садку і казаў, што гэта верш яго бабулі. Выхавальніца зацікавілася, і я перадала кнігу ў дзіцячы садок, каб з ёю пазнаёміліся яго сябры і сяброўкі. Свае кнігі я маленькім унукам не чытаю, а пераказваю. Здраецца, прыдумляю гісторыі, у якіх дзей-

Фота Касцюк Дробова

нічаюць героі іншых письменнікаў, якіх яны любяць. Напрыклад, Віні Пух альбо Карлсан. Такім чынам, унукі добра ведаюць многія творы дзіцячай літаратуры.

ІЛЮСТРАТАР ТАКСАМА АЎТАР

Раіса Баравікова лічыць, што ў дзіцячай кнігі заўсёды два аўтары: письменнік, які напісаў, і мастак, які аздобіў. У дарослай літаратуры, як правіла, афармляецца толькі вокладка. А дзіця ўспрымае кнігу як мультак, яму абавязкова трэба шмат малюнкаў. Таму дзіцячая кніга ў прыгожым афармленні каштуе не танна. Загое можа служыць не аднаму пакаленню. У якасці прыкладу Раіса Андрэеўна згадала наступны выпадак:

— З задавальненнем удзельнічаю ў міжнародных кніжных выстаўках. Да мяне неаднойчы падыходзілі маладыя мамы з маёй самай першай дзіцячай кніжкай. «Галенчыны “Я”» некалі купілі і чыталі ім іхнія мамы. Кніжка захавалася ў сям’і, а цяпер яны самі сталі мамамі і хацелі б атрымаць аўтограф для сваіх дзетак. А яшчэ праз дваццаць — трыццаць гадоў гэтую кніжку могуць чытаць і ўнукі, праўнукі. Тады, відаць, яна стане амаль рарытэтам?..

Раіса Андрэеўна ўпэўнена, што яе кнігам пашанцавала на добрых мастакоў. «Казкі з гербарыя» выдатна аформілі Мікола Казлоў і яго жонка Наталія Суства. Яны аздобілі шмат дзіцячых кніг, і менавіта Мікола прапанаваў зрабіць «Казкі з гербарыя» ў выглядзе альбома. Письменница заўважае, што, магчыма, палі гэтага і пайшла мода рабіць дзіцячыя кнігі ў такім фармаце.

Раіса Андрэеўна таксама адзначае прыгожае афармленне кнігі «Казачныя аповесці пра міжпланетнага Пажарніка і іншых мамурькаў», над якой працавала Марыя Міцкевіч, таленавітая мастачка з Брэста. Яна прыгожа аформіла і новую кнігу письменніцы цяпер ужо з міфалагічнага люстэрка «Пра кашэчага караля Варгіна і мышку Паднорку».

У кнізе беларускія міфалагічныя істоты жывуць у сучасным свеце, побач з найноўшай побытавай тэхнікай, машынамі і... чалавекам.

З’ЯЎЛЕННЕ КАТА ВАРГІНА

Вобраз ката чамусьці заўсёды прыцягальны! У класіка Яна Баршчэўскага ёсць міфалагічны чорны кот Варгін, які прыносіць шкоду, даводзіць людзей да вар’яцтва. За абліччам хаваецца д’яблік, таму прыкмета пра тое, што чорны кот перабяжыць дарогу, слушная. А цяпер і ў Раісы Баравіковай ёсць вобраз кашэчага караля, таго самага ката Варгіна. Яго цяжка назваць станоўчым героем, але ён атрымаўся ў пісьменніцы сімпатычны, прыцягальны. Варгін аднойчы з’явіўся ў звычайнай сучаснай сям’і і, сам таго не ведаючы, дапамог прынцэсе мышцы Паднорцы пазбавіцца чараў і вярнуцца дамоў. Але мышка трапляе ў пацучыныя лапы злосага ведзьмака, і кот Варгін адпраўляецца яе вызваляць. У гэтым яму дапамагаюць розныя міфалагічныя істоты.

— Ёсць у гэтых жывёл нешта містычнае. Мой муж любіць казаць, што каты — маленькія іншапланецяне, прысланыя назіраць за людзьмі, — распавядае аўтарка. — У нас пятнаццаць гадоў жыве пяць каткоў. Гэта вельмі разумныя істоты: у кожнага ката — свой характар.

Раіса Андрэеўна спадзяецца, што кот Варгін можа стаць брэндам, вобразам нахштальт Карлсана ці Бураціна. Колькі пакаленняў вырасла на гэтых героях! Ці ёсць нешта падобнае ў беларускай дзіцячай літаратуры?

— Лічу, што сёння наша дзіцячая літаратура на ўздыме. Прышло шмат новых аўтараў, з выключнай фантазіяй, з сучасным успрыманнем свету. Чаму па іх кнігах не ствараюцца мультфільмы? У дзіцячай літаратуры павінны з’яўляцца брэнды, каб адначасова з выхадам кнігі і мультфільма вырабляліся цацкі, майкі з выявай таго ці іншага літаратурнага героя. Мы з дачкой былі ў 1994 годзе ў сваякоў у Чыкага. Даччэ тады было гадоў дзесяць-адзінаццаць. У той час на экраны выходзіў цудоўны шырокафарматны мультфільм «Кароль леў». Увесь горад быў у плакатах з выявай гэтага прыгожага льва. У магазінах прадавалі і шкарпэткі з яго псыай, майкі, бейсболкі і шмат чаго яшчэ. Так робіцца бізнес — узаемарэклама! Мастацтва працуе на эканоміку, эканоміка — на мастацтва. У нас такога няма.

Письменница кажа, што наўмысна скончыла кнігу «Пра кашэчага караля Варгіна і мышку Паднорку» словамі: «Можа, я да вас яшчэ вярнуся». Яна мае ідэю для працягу кнігі, у новай гісторыі будуць новыя міфалагічныя істоты. А пакуль у планах — літаратурная сустрэча з дзецьмі ў мінскім «Музеі ката» з намерам запрасіць письменнікаў, што звяртаюцца да вобразаў каткоў. Напрыклад, Андрэя Жвалеўскага і Яўгенію Пастарнак...

Письменница не толькі піша для дзяцей, але і перакладае. Пачынала з казак братоў Грым «Рапунцэль», «Кароль жаба, альбо Жалезны Генрых», «Жывая вада», Ханса Крысціяна Андэрсэна «Дзяўчынка з запалкамі» і «Елка». Пераклала на беларускую мову любімую кнігу падлеткаў «Гімназія № 13» Андрэя Жвалеўскага і Яўгенію Пастарнак, дзе таксама ёсць шыкоўны кот Васька — міфічны персанаж, які ўдала ўпісваецца ў сюжэт рамана-казкі. (Кніга выйшла нядаўна ў выдавецтве Андрэя Янушкевіча.) Раіса Андрэеўна з задавальненнем перачытала яе, цяпер у сваім перакладзе і ў прыгожай вокладцы з тым самым катом.

Разгарніце кнігу — і кожнаму чытачу, маленькаму і даросламу, адкрыецца чараўны свет.

Марыя ШЧЫПАНАВА

Асобным словам

Алесь
ЕМІЛЯНАЎ-ШЫЛОВІЧ

ВЕЧНАЕ ПЯРО

Ёсць тры вечныя рэчы: вечнае пяро, вечнае каханне і вечная завіўка. Самае трывалае з усяго пералічанага — вечнае пяро.

Тадэуш Далэнга-Мастовіч

Ці памятаеце вы?.. Старэйшае пакаленне дакладна, нават некаторыя мае аднагодкі павінны памятаць «Знахара» — польска-савецкі фільм 1981 года, у якім вядзецца гаворка пра лёс хірурга, прафесара Рафала Вільчура, які пасля нападу рабаўнікоў страчвае памяць і робіцца вясковым лекарам. Часам дастаткова адной назвы ці магістральнай сюжэтнай лініі, каб людзі ўзнавілі ў памяці мажнага, барадатага Ежы Бінчыцкага, які граў ролю прафесара-лекара, і ягоную прыўкрасную дачку Марысю, якую так цудоўна сыграла Анна Дымна. Але ж мала хто ведае, і я таксама не ведаю, што ў аснове фільма ляжыць выдатны раман мегапапулярнага ў 1930-я гады польскага пісьменніка, чалавека з няпростым лёсам Тадэуша Далэнгі-Мастовіча.

Нарадзіўся Тадэуш Далэнга-Мастовіч у 1898 годзе ў фальварку Акунева, што пад Глыбокім. Скончыў Віленскую гімназію, паступіў у Кіеўскі ўніверсітэт, але ў 1917 годзе добраахвотнікам запысаўся ў войска і ўдзельнічаў у польска-бальшавіцкай вайне.

Пасля вайны супрацоўнічаў з газетай «Rzeczpospolita», пісаў фельетоны на вострыя тэмы, за што ў 1927 годзе і пацярпеў. 8 верасня 1927 г. пісьменніка схпілі невядомыя, вывезлі ў лес і збілі да паўсмерці. Пасля гэтага выпадку Далэнга-Мастовіч вымушаны быў адмовіцца ад кар’еры журналіста і пераклучыўся на літаратурную працу. Першы раман «Кар’ера Нікадыма Дызмы» пабачыў свет у 1932 годзе. З таго часу і да канца жыцця пісьменнік зарабляў выключна сваёй творчасцю. Усяго ім было напісана каля 16 раманаў (у сярэднім па два на год), палова з іх — цэлых 8! — былі экранізаваны яшчэ перы ягоным жыццём. На той час варшавяк Тадэуш Далэнга-Мастовіч быў ледзь не самым багатым чалавекам у Польшчы. Яго месячны прыбытак складаў недзе каля 15 000 злотых. Для параўнання: Прэзідэнт Польшчы Ігнацы Масціцкі ў 1933 годзе меў заробак у 5000 злотых.

Апошнім творам папулярнага пісьменніка стаў раман «Дзённік пані Ганкі» (Pamiętnik Pani Hanki, 1939). У верасні 1939 г. Тадэуш Далэнга-Мастовіч у чыне капрала ўзяў удзел у Польскай абарончай вайне. Існуе некалькі версій гібелі пісьменніка. Па адной з іх, 20 верасня у мястэчку Куты пры ўкраінска-румынскай мяжы яго застрэліў савецкі салдат.

Куля перарвала жыццё пісьменніка, але не забіла ягонае вечнае пяро.

Гірляндэ славы днямі пераможнымі
У бор няслі і клалі там пад зоркаю.
І бачылі не раз: у твар з нас кожнаму
Глядзяць сурова вочы вашы зоркія.

Стаялі вы пад хвояй скута-сіцішана,
З маўклівацю гняткой прамоўцаў
слухалі.

Казалі тыя пафасна, узвышана,
І завяршалі: — Будзь, зямелька, пухам ім!

Гром барабанны скаланаў ваколіцу,
І горн гучаў тужліва і прарэзліва.
Мы, адступіўшы ад «вайны», сваволілі,
Гукалі гучна-голосна ў бярэзніку.

Нас песьціў май сваімі шчодро промнямі,
І свет ляжаў, жывы, не вечнай драмаю.
Тут стоячы, сівы, між хвой ля помніка,
Я зноўку вас згадаў, Васіль Адамавіч.

Маркоціца сэрца — на Вілію просіцца,
Там травы высокая з раніцы росыца.

Там лесу вакольнага нетры глыбокія
Ласеў перамераны скрытнымі крокамі.

Там ліпа старая над рэчкай сутуліцца,
Усыяж зарастае калішняя вуліца.

Былі Перавознікі — вёска вялікая,
Жыццё яе ў вырай сыходны паклікала.

Адзіная хата над плёсам журбоціцца,
Тубыльцаў калішніх сустраць
падахвоціцца.

І стол ім накрые, сагрэе на чэрані,
Чарніц з каптуром ім насыпле у чэрвені.

Там соладка спіцца і шырака косіцца...
Маркоціца сэрца — на Вілію просіцца.

Як табе жывеца, конь буланы,
Сёння ты — астатнік на сяле.
Лётам часу спешнага заганы,
Сумна цягнеш воз стары, але...

Нават у такой сваёй пакоры,
Пад агнём заходнае зары,
Ты у думках скачаш дужы, скоры,
Як калісь на стэпу Гульсары.

Бачу ў мроях твой галоп шалёны,
Капытоў рытмічны чую гром.
Ну а ты — вязеш сялом бітоны
З ранішнім сабраным малаком.

Нокае сіпаятая старая,
Хвостка пугай па клубах сячэ.
А зара за вёскай дагарае,
Час ракою плыткаю цячэ.

Шчэцяца наўкола лёсу пожны,
Колаў след губляецца ў імгле.
Як табе жывеца, конь апошні?
Сёння я — астатнік на сяле.

Нішчымныя нетры зямлі маёй роднай,
Ні золата сховаў, ні нафты даходнай.

Ні залежаў срэбра, ні трубак алмазных,
Ні сховішч урану, ні руд найсучасных.

І толькі, як прысмак калішняе долі,
Насычаны нетры пакладамі солі.

На гэтай зямлі, што гібела адвеку,
Ўсе скарбы ляжаць у душы чалавека.

Нікому яна не чыніла бядоўты.
Тапталі яе ўсыяж варожыя боты.

Яна ўваскрасала з руін і пажарышч,
Узносіла высака зорныя мары.

Не дыхала злосцю, а працай кіпела.
І жыта ўбірала, што ў полі паспела.

Пасечана долі гаротнай вятрамі,
Узводзіла сцены і ўзносіла храмы.

Дзяліла з другімі апошні кавалак,
У свеце нікому клапот не давала.

У міры і згодзе жыць зычыць заўсёды.
І скарб яе знаны — сумленне народа.

Хемінгуэй

З сіберных беларускіх завей,
Белы, як лунь, сівы,
Выйшаў Эрнэст Хемінгуэй,
Прамовіў: — Я вечна жывы!

І зазваніў зноў на кімсьці звон,
Вусціш зімы крануў.
Ўздрыгнуў, сівагаловы, ён:
— Мне на вайну!

Колькі льеца паўсюд крыві,
Колькі нясходных бед.
Буду і сёння, жывы, як вы,
Я ратаваць белы свет.

Можа, аднойчы пачуе мяне,
Спыніць празмерны жах.
Я на сваёй, недабітай, вайне
Лету на крыжах!

Гэтак сказаў і сышоў, барадач.
Белы адбітак сцяны.
Чуў я, як нёсся жудасны плач
З гэтай, яго, вайны.

Хто гэта быў? Прывід ці сон?
Толькі ў маёй старане
Біў несупынна Быстрыцкі звон —
Біў і па ім, і па мне.

Беларускі вакзал

Беларускі вакзал. Неўгамонны перон.
Тут не колаў чуён, а гадоў перазвон.

Адыходзіць цягнік у маю старану.
Так ішоў эшалон не адзін на вайну.

Сёння ў бронзе стаяць і матуля, і сын.
І не сцерці мне з губ час, як горкі ўспамін.

Шмат правёўшы, не ўсіх з перамогай
сустраў.
Беларускі вакзал. Гучнай мужнасці спеў.

І спакойна цягнік зноў ідзе на Берлін.
Сядзе спешна ў вагон воін —
бронзавы сын.

Ён пагляне, турыст, на скаронны
рэйхстаг
І прыцісне к грудзям той апалены сцяг,

Што над чэрапам смерці лунае цяпер.
І пачуе вайны несыходны ашчэр.

І курок узвядзе, і прыцэльна даб'е
Тое зло, што паўсюд, быццам цень,
устае.

Не параняць яго, ён — трывучы метал.
Ты сустранеш байца, Беларускі вакзал.

Ён супыніцца зноў ля матулі сівой
І адорыць яе ўсмешкай светлай, жывой.

І мяне правядзе — галавою кіўне,
Будзе доўга стаяць у вагонным акне.

ЯК ЖАЛУДЫ, РАССЫПАНЫЯ ВЕРШЫ...

Пакуль не знікла лета,
Сняжынкі спалі ў небе.
Былі яны сагрэты
Аблокамі.

Не трэба
Было будзіць гарэзаў.
Яны б і сёння спалі —
І снег бы не парэзаў
Спрадвечныя каралі,
Якія лета ў полі
Асеннім сабірала,

Каб захаваць на памяць...

Каб памяць не знікала:
Пра цёплы дом радзімы,
Пра вечны сад зялёны,
Які з любоўю прыме
Душу ў свае далоні.

Калі захочаш плакаць —
Проста плач
І не шкадуў сябе,
Што ты няшчасны.
А слёзы — у падзяку перайнач.
За кожную ты Богу будзь удзячны.
Сляза — яна змывае бруд з душы,
Яна ў скарбонку падае ахвярай.
Ты кожнаю слязінкай даражы,
Нібы сваёй няздзейснаю марай.

Восень ізноў на душы гаспадарыць.
На цішыню невыносна хварэць.
Толькі паэт — з белай вечнасцю ў пары —
Піша пра смерць
Лета вясёлага, лета зямнога,
Лета, якому б спяваць ды спяваць...
Знікла яно.
Бач, у парку нікога.

Дрэвы стаяць...

Кастрычнік жалуды рассытаў
пры дарозе —
Там, дзе лісты зжаўцелыя ляжаць.
Іх вецер-паштальён ад верасня прывозіў,
Каб тут дадаць.
Ды хто іх возьме?
Хай гараць дарэшты
У бесклапотным восеньскім агні!
Як жалуды, рассыпаныя вершы...
Вярні вясну, кастрычнік,
Ну, вярні...

Не плач па тым, што памяняць
не можаш.
Жыві цяпер! Жыві хвілінай гэтай!
Не ідзі блукаць ты шляхам бездарожжа,
Пакінь той шлях для музы і паэта.

Тады заўважыш, ты тады заўважыш,
Як лета скіне з ног тваіх сандалі.
— Люблю цябе, — на вуха ціха скажа. —
І ўжо не важна, што там будзе далей.

Давай з табой перавяснем восень.
Кастрычнік апранеца ў сакавік.
Табе за 20, мне пад 28 —
Такі вась дзіўны часавы цягнік...
Туды, дзе памяць кветкі палівала,
Дзе сэрца ныла з дробязяў пустых...
Былі гады...
Былі...

І іх не стала.
Але яшчэ трывалыя масты...
Цягнік праскочыць.
Лета не заўважыць
Вяснова-восеньскі наш
спешчаны падман.

І мне не важна,
Што было — не важна...

Напішам наш раман?

Марскія рыбкі небам заараным
Плывуць туды, дзе ў сонцы кіпарыс,
Дзе мора гоіць раны і падманы,
Дзе вершы піша сціпла-летні брыз.
І мне б туды ад восені наўцёкі
За воблакамі-рыбкамі ляцець.
Я нават нафарбую свае шчокі
У колер снегу...

Поле на халсе
Мастак залье салёнаю вадой,
Гары Сінайскай з'явіцца абрыс,
І пальмы сум мой снежны супакояць,
І мне прысніцца рыбны вакаліз.

Павуцінка бабінага лета
Верне ёй зялёны сакавік,
Вершы сінявокага паэта —
Ёй адной складаў калісці...
Знік
Час радкоў пад шэрымі снягамі.
Дзеці, ўнукі — іх цяпер вясна...
Вечарам старэнькімі рукамі
Возьме шывтак з вершамі.
Адна

Будзе ўголас іх чытаць да рання...
Летнім успамінам не заснуць.
Гэты шывтак — сведка іх каханья —
Павуцінка ў бабіну вясну.

Усё міне: і гэты дзень дажджлівы,
Настрой самотны, справы-спарышы...
І ў неба паляціць душа імкліва.
Там — вечны дом
Для стомленай душы.

Алена ГАЙДАМОВІЧ

Показкі з жыцця беларускага мястэчка

Местачковыя былічкі*

Глыбокае. 1930-я гг.

«васточніца», «маскоўка», «пракура» і г.д. Усе гаспадарчы і канфесійныя супярэчнасці ў той лаянцы бачны былі як на далоні.

Што ж да працы, дык пані наша здатная. Сама каня запражэ, сама арэ, косіць, сена стагуе і авечак стрыжэ. Гаспадарка ў пані спраўная, хоць і мужык папівае. Яму, бедалагу, даставалася больш за ўсіх. Але гэта не пашкодзіла двух сыноў займець. Пэўна, былі хвіліны, калі і ён верхаводзіў.

У дзеўках пані Віляўская доўга не сядзела. Хаця быў выпадак няўдалага сватаўства. І тое пра пані доўгі язык. Адбыліся ўжо заручыны, бацькі і сама пані (тады яшчэ паненка) паехалі ў хату да бацькоў жаніха. Выпілі, як водзіцца, закусілі... Гаспадыня дома на свой сорама ды й запытай: «Ну, як табе, нявестачка, добра ў нас, хутка ж пераедзеш...» А дзяўчына (паненка наша, значыць) вазмі, ды ляпні: «Фіраначкі ў вас на вокнах прыгожыя, карункавыя!» Ці трэба й казаць, што фіранак на вокнах у гаспадыні зусім не было. За яе там папрацаваў павучок. Пасля такога «кампліменту» сватаўства неяк само сабой развалілася.

Каб уявіць характар апісанай тут пані, трэба ўзгадаць і абставіны яе смерці. Бо, як кажуць, у жыцці кожнага чалавека ёсць толькі дзве вялікія падзеі — нараджэнне і смерць. Малодшаму сыну наша пані ніяк не магла знайсці пару. Ніводная з дзяўчат і ўдоў (не кажучы ўжо пра «развядзёнак») не вартая была, па меркаванні пані, яе дзіцетка. Хоць і пайшоў, на той час, таму «дзіцетку» ўжо пяты дзясятак. Ды й была ў сына даўно ўжо каханка-развядзёнка, якую хацеў узяць за жонку. Пані наша, як пачула такую навіну, адразу ў контры: «Лепш памру, — кажа, — чым на вашым вяселлі буду!» Сказала — як адрэзала. Памерла акурат у дзень, назначаны на рэгістрацыю шлюбу. Давялося непаслушняму сыну зведаць сілу матчынага характару!

З таго часу кажуць местачкоўцы ў пэўных выпадках: «Язычок у цябе, як у пані Віляўскай!»

Авёс

Чорная, як ноч, хмара надыходзіць з поўначы. Бліскае. Падымаецца вецер. Будзе навальніца. Самы час сушыць аўсы,

і ў суседа роўнымі радамі скошаныя сцябіны ляжаць на полі. Бяжыць суседка, крычыць суседу: «Дождж, скарэй складаць!» — трэба ж ратаваць, дапамагаць! Падсох жа авёс! Дождж змочыць! Сусед хапае граблі, выбягае на поле. Следам імчыць жонка з сынам, грабельцамі ды віламі, следам — суседка, таксама з граблямі. Усе заўзята працуюць, грабучы, стагуюць. Суседка шчыруе, як на сваім... Суседка стараецца, але жанчына яна поўная, нерухавая, гнуцца ёй цяжка. Грабе нячыста, налітое калоссе застаецца за ёй. Бліснула. Вецер ірве верхавіну са свежага стажка. Брызнула першыя кроплі ў шэры пыл, што ўецца за граблямі. Сусед не вытрымлівае, падганяе жонку і сына смачнымі мацюкамі. Атрымлівае сваю падзяку за дапамогу і суседка: «Іш, ты, карова таўстая, як грабеш! Ты што зерне кідаеш? Яго ж уваб'е! Ат, карова, не на сваім робіць...» Суседка супыняецца, падымае галаву, кідае граблі вобземель і ідзе прэч. Дождж накрывае шэрым крылом лаянку суседа...

Памаладзілася

Мястэчка мае знаходзіцца на тэрыторыі былой Другой Рэчы Паспалітай. У саветы трапіла толькі з 1939 года. Толькі пачалі «абабшчэствляць», а тут — і вайна. Вядома ж, не ўсе зразумелі, што ўсё роўна ў калгас загоняць. Вайной згарэла шмат дакументаў. У тым ліку і запісы аб нараджэнні людзей. Метрыкі, як тады казалі. Як саветы зноў прыйшлі, то пачалі наноў перапісваць людзей. Мая мама са мной у райцэнтр паехала, каб дакументы далі. У яе чатыры дачкі было. Я самая малодшая, з сястрой у нас гады два, а можа, і тры розніцы. Дык там людзей было процьма, дзе запісвалі. Мама непісьменная была. Дужа там і не запамінала, калі хто радзіўся. Раней жа як... Хоць радзіўся ля якога свята, запаміналі. Напрыклад, сястра мая нарадзілася на Тройцу, я — перад самым Пятром. Ну, а тыя самыя дужа граматыя работніцы, што пісалі, тых святаў дужа не ведалі. А можа, і не хацелі ведаць... Добра яшчэ, калі свята гадавое, а то калі які прывсятак ці рухомае свята, напрыклад, Пасха. Кожны ж год па-рознаму... Ну, як там яны з мамай вылічвалі, я ўжо добра і не помню... Але

ж калі зрабілі тыя дакументы, атрымалася, што мы з сястрой нарадзіліся ў адзін год з розніцай у тры месяцы. Матка наша дужа смяялася, казала: «Што я зайчыха якая, каб праз тры месяцы нараджаць». Але ж дужа гэта доўга тыя дакументы мяняць, ды й ці было таго часу. Так і засталіся мы з сястрой з розніцай у тры месяцы народжаныя...

А з тымі дакументамі яшчэ і не такія дзівосы былі... Бабы нашыя дужа ж маладымі хочуць быць. Вядома ж, бабы! Дык маладзіліся некаторыя. Хто на год хто на два маладзіліся... Некаторыя, у якіх і дакументы былі, нарошне казалі, што няма, і па-новаму запісваліся. Але ў большасці — якія там дакументы... Адна з суседняй вёскі захацела памаладзіцца аж на пяць гадоў. Запісалася. А тады ўжо, як у калгас сталі заганяць, дужа пашкадавала... Прайшоў час, пастарэлі тыя быбы, што і маладзіліся, не памагло. А тут і пенсію сталі плаціць... Дык тая мая знаёмая ўсім казала ўжо, што памаладзілася. І ездзіла дакументы правіць, каб ужо пенсію атрымаць... Але ж нічога не змагла зрабіць, бо акрамя таго пасляваеннага запісу нічога не было і ў архівах тых. Так і памерла да пенсіі.

Яна чакала вайны

А яна чакала вайны. Усё жыццё чакала, калі «трэці раз прыйдзе немец». Адзін нямецкі салдат ведаў польскую мову і сказаў ёй, маладой дзяўчыне, што немцы прыйдуць на гэтую зямлю трэці раз.

Слухаючы савецкае радыё па правадной сетцы, дзе любілі расказаць пра вайны ў «імперыялістычным свеце», баба Надзя ўнукам сваім казала: «Во, бачыце, ужо вайна ідзе, і да нас дойдзе. Немцы, як адхадзілі, мне казалі, што вернуцца трэці раз...» Так паўплывала на яе псіхіку тая вайна, што ўсё астатняе жыццё чакала яна вайны.

Нарадзілася ў 1913 годзе, у лістападзе. Дужа не любіла, калі лічылі яе гады. «Я ж у самым канцы года нарадзілася, колькі я таго трынаццатага года пра жыла. Адзін месяц! Лічы, з чатырнаццатага года я!» Гадоў за пяць да вайны паехала са сваёй Заходняй Беларусі ў Польшчу. Працаваць. У натоўпе шматлікіх, як зараз кажуць, гастарбайтараў. Жыла ў Варшаве. Зарабіла, накупіла сабе адзення і крыху прывезла грошай, каб купіць зямлю. Усёй сям'ёй сабралі якую капейчыну і купілі зямлі. Добрай і танна. Паны адчувалі, што «нешта будзе». Танна прадавалі. Ішоў 1939 год. Прыйшлі бальшавікі. Сям'я зноў стала безымяльнай. Усе засеяныя Надзеей палеткі прыйшліся аддаць у калгас. Але ж замуж паспела выйсці. Завідная была нявеста. З пасагам «Адзявалася, што тая лялька. Аднойчы пайшла на вечарыну, плацце сваё красівае адзела. Дык бабы дзівіліся на мяне і, пэўна, сурочылі: упала, як нежывая. Вадой адпырсквалі». Нарадзіла дачку якраз перад самай вайной. Прыйшла вайна, забралі мужа. Вайна забрала маладосць, надзела на сямейнае, жаноцкае пшчасце.

Скончылася вайна. Мужык не вярнуўся. Прыйшла савецкая ўлада. Разбірацца сталі, хто што да вайны меў... Саслалі бабу Надзю ў Архангельск. З Архангельска пешшу прыйшла дадому. Па дарозе на Поўнач падарыла аднаму з канваіраў дарагі залаты заручальныя пярсцёчкі, які цудам захавала, і ён дазволіў збегчы. Пешшу назад прыйшла. Знясіленая так, што перасталі ісці рэгулы. Але нічога, неяк выжыла.

Устаялася жыццё, заспакоілася. Працавала прыбіральшчыцай. Чакала новай вайны. Усё жыццё чакала. Дачка падрасла. Баба пастарэла. Прайшло жыццё. І не было самога жыцця. «Работала... А колькі я там жыла, лічы, і не жыла зусім...»

Колькі такіх баб у мястэчках Заходняй Беларусі! Войны і рэвалюцыі сплячылі іх маладосць, надзеі на лепшую долю. Дзялілі ўсё нешта ўлады: межы, землі, людзей... Нікому не было справы да гэтых самых людзей, да іх лёсаў, да іх жыццяў...

* У гэтым тэксце скарыстаны этнаграфічныя матэрыялы, жыццёвыя апісанні лёсаў сапраўдных людзей. Можна сказаць, гэта — «гісторыя паўсядзённасці» рэальнага мястэчка.

Добрая нявеста

Жыла ў мястэчку адна дзеўка. Дужа гультайка была вялікая. Праз тое і замуж не магла выйсці. За дзень толькі і паспее, што на сябе ў люстэрка наглядзецца. Вот, значыць, едуць да тэй дзеўкі сваты з дзярэўні. Яна, каб упадабацца, галаву стала мыць. У печы запаліла, вады нагрэла. Мыецца. Тут і сваты ў хату стукваюць: «Паненка, адчынай...» Яна ў адка: «Ой, госцейкі, ой, паночкі, не магу... Шыю мью, у печы палю». Паглядзелі сваты, што дзеўка спраўная, усё робіць: і шые, і мые, і ў печы паліць. Ды й узялі тую дзеўку замуж.

Пані Віляўская

У кожнай мясцовасці ёсць такі сімвал бойкай бабы, жанчыны, пагалоска пра якую ідзе далей, чым тая даедзе на гадавое свята. Для местачкоўцаў то — пані Віляўская. Ніяк акрамя «пані» да яе не звярталіся. Жанчына яна была з тых, якім увесь час, аж да смерці, «сорак пяць — бабка ягадка апяць!» Мажная, гаваркая, каларытная. Калі размаўляе, іншай паставы, як рукі ў бокі, і не ведае. Гора той суседцы, куры якой уздумалі грабсці грады ў пані Віляўскай. Уся ваколца зведае найбольш непрыглядныя бакі яе асобы. Пані Віляўская ўзгадае і пра немясцовае паходжанне суседкі (што для местачкоўцаў вялікая заганя!), і што яна скнара, і што ў яе мужык п'яніца, і што карова ў яе нядоеная — спаць суседзям не дае, і шмат, шмат. Эпітэгамі, якімі ўзнагароджвае апанентку пані Віляўская, можна было б упрыгожыць любую лаянку:

Таццяна ВАЛОДЗІНА:

«БЕЛАРУСЬ — ГЭТА НЕ ТОЛЬКІ СЯЛЯНСКАЯ КУЛЬТУРА»

Імклівы час мае ўласцівасць шмат знішчаць. Гэта датычыцца і культуры — духоўнай, матэрыяльнай. Фалькларыст — адзін з тых, хто шукае, збірае, захоўвае часцінкі нацыянальнай культуры. І робіць гэта ў эпоху, калі грані культур народаў свету сціраюцца. Ці, можа, аднаўляюцца?

Таццяна Валодзіна.

Фалькларыст, этналінгвіст, доктар філалагічных навук, загадчык аддзела фалькларыстыкі і культуры славянскіх народаў Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі Таццяна Валодзіна распавяла аб сучаснай працы фалькларыста ў Беларусі.

— Таццяна Васільеўна, вы шмат працавалі над гэмай медыцыны. Чаму вы рашылі звярнуцца менавіта да гэтай сферы?

— Мая кандыдацкая дысертацыя была прысвечана такому цікаваму звычайу беларусаў, як талака. Пасля абароны доўгі час шукала яшчэ не апісаныя і да таго ж займальныя сферы. Спачатку было даследаванне, прысвечанае семантыцы рэчаў, затым захапілася сімвалічнымі аспектамі народнай медыцыны. Гэта цалкам сфера традыцыйнай культуры. Самае вялікае адрозненне народнай медыцыны ад сучаснай — яна скіравана не на лекаванне хворага месца, а на аздараўленне чалавека як цэлага. Яна скіравана на тое, каб аднавіліся гарманічныя сувязі паміж чалавекам і наваколлем, каб ён быў не проста здаровы, а нават шчаслівы.

— Як вы лічыце, ці атрымлівалася гэта ў нашых продках?

— Афіцыйная медыцына па-добраму пачала развівацца толькі з другой паловы XIX стагоддзя. Хоць існавалі шпіталі ў гарадах, пры манастырах, дзе манахі вялі даволі шырокую дзейнасць па дапамозе хворым, усё адно ў працэнтных суадносінах гэта мізэр. І таму амаль усе праблемы вырашаліся на ўзроўні народных лекараў. Першаснымі медыцынскімі ведамі валодала большасць насельніцтва. Кожная маці, па вялікім рахунку, займалася лекаваннем сваіх дзетак і астатніх сямейнікаў. Ужо ў выпадках больш сур'ёзных захворванняў ішлі да спецыялістаў.

— Славянскія народы маюць шмат агульнага, у тым ліку з пункту гледжання гісторыі і традыцый. Як ажыццяўляецца супрацоўніцтва паміж этнографамі суседніх краін?

— Вытокі традыцыйнай культуры сягаюць нават не ў часы славяншчыны, а яшчэ глыбей — у часы індаеўрапейскай еднасці. Таму можна гаварыць пра пласт вераванняў, агульных і для славян, і для балтаў, і для германцаў. Наогул, гэтая частка Еўропы мае шмат агульнага ў плане светапоглядных схем. Гэта своеасаблівы каркас. Ён можа запаяцца канкрэтнымі дэталямі, якія ў кожнай краіне будуць крыху адрознівацца. Да славянскай і еўрапейскай агульнасці звярталіся нашы папярэднікі, вучоныя XIX — пачатку XX стагоддзяў, калі выяўляўся агульны пласт фальклору. На ўзроўні савецкай фалькларыстыкі (1970-я — 1980-я гады) з'яўляліся клішэ, якія сцвярджалі ўнікальнасць нейкіх сюжэтаў, вобразаў... Але гэтыя сцвярджэнні тлумачыліся выключна няведаннем суседскіх традыцый.

Ёсць гісторыя з асабістай практыкі. У час адной з першых экспедыцый

у Докшыцкі раён размаўлялі з бабуляй пра лекаванне немаўлят. Пажылая жанчына раскавае пра дапамогу дзіцяці, якое ўжо ў перадсмяротным стане. Яго клалі пад карыта ці нават без яго ў свіным хляве на парозе, накрывалі кажухом ці саломай і пераганялі праз дзіця парсюка. Мне гэта падалося варварскім! Нават пасаромелася гэты запіс здаваць у архіў, бо было няёмка за беларусаў. Калі ж пачала трохі больш займацца народнай

Фота Кастуса Дробова.

медыцынай, прачытала, што гэты звычай быў распаўсюджаны ад Урала да Альпаў. Тыя ж немцы клалі дзіця ў свіны мярлох, праганялі праз яго авечак...

Наконт супрацоўніцтва — не так усё плённа, як хацелася б. Цяпер гэта ўпіраецца ў фінансавыя праблемы. Сучасны навуковец — энтузіяст. Але сусветная навуковая прастора, на шчасце, прапануе стажыроўкі, асабліва для моладзі. Дапамагае таксама інтэрнэт.

— Як лічыце, ці дастаткова шырока вывучаецца культура, асабліва фальклор і традыцыі беларускага народа? Якія тэндэнцыі і перспектывы існуюць сёння?

— Вывучаецца. Прычым не толькі збіраецца, але і даследуецца як на мясцовых узроўнях, так і ў акадэмічным асяродку, у вядучых ВНУ. Але ў

суседніх дзяржавах існуюць не проста аддзелы фалькларыстыкі, як у нас, а цэлыя інстытуты фальклору. Такія краіны, як Літва, Эстонія, значна меншыя па колькасці насельніцтва, але прафесійных фалькларыстаў у іх на парадак больш. У нас цяпер здольная моладзь не ідзе ў навуку масава. Таму перспектывы даследавання традыцыйнай культуры пакуль невыразныя.

— Як вы ставіцеся да фестываляў, мэта якіх — нагадаць беларусам пра нацыянальныя подзвігі і традыцыі ў кантэксце сучаснасці?

— Ухваляю і падтрымліваю любую ідэю фестываля, які б актывізаваў папулярнасць традыцыйнай культуры. Ёсць шэраг фестываляў, якія сваю функцыю выконваюць цудоўна. Напрыклад, гэта фестываль аўтэнтычнага дзіцячага традыцыйнага мастацтва «Берагіня», які праходзіць у гарадскім пасёлку Акцябрскі.

У Лепелі некалькі разоў ладзіўся фестываль беларускай міфалогіі «У госці да лепельскага цмока». Увогуле гэта добра. Гэты праект распачаўся, як я разумее, з ідэі паставіць помнік персанажу Уладзіміра Караткевіча — лепельскаму цмоку, затым ужо цмок як персанаж айчынай міфалогіі. Але мы мусім размяжоўваць архетыпічныя з'явы, ці з'явы, якія мы можам рэканструяваць на падставе шматлікіх матэрыялаў, і актуальную міфалогію. На сёння цмок — рэзка адмоўны, негатыўны персанаж, які ў многіх

звычай, кулінарных вясковых асаблівасцяў. Палітыка — калі ты з вёскі, то ты «калхоз» і «дзярэўня» — дала той вынік, што беларусы сталі саромецца сваёй вясковасці. Але цяпер расце новае пакаленне моладзі: выключна гарадскія дзеці, якія атрымалі добрую адукацыю, ведаюць мовы, паездзілі па замежжы, і, што цікава, гэта найперш не гуманітарны. Сярод гэтай моладзі назіраецца ўстойлівы інтарэс да свайго, імкненне сцвердзіць сваю беларускую ідэнтычнасць. Адзін са шляхоў сцвярджэння гэтай ідэнтычнасці — уключэнне ў традыцыйную культуру. Паглядзіце, які зараз бум народных танцаў, спеўных сходаў!

Затое ў райцэнтрах моладзь збольшага сваім не цікавіцца. Яна яшчэ баіцца, не ведае свайго, не разумее, што гэта можа быць крута. Дарэчы, цяпер назіраюцца паралельныя працэсы. Імкненне сцвердзіць сябе праз традыцыйную культуру ідзе паралельна з іншай плыню. Часта гучаць заклікі: хопіць паказаць Беларусь у лапцях, на дажынках, са снапамі, з віламі і косамі. Маўляў, Беларусь — гэта не толькі сялянская культура, трэба сцвярджаць шляхецкасць айчынай культуры.

— У чым значнасць палявых даследаванняў для этнолага, фалькларыста? Якія цікавасці можна прывесці з этналагічнай экспедыцыі?

— Самае лепшае, што ёсць у рабоце фалькларыста, — гэта экспедыцыі. На шчасце, экспедыцыі падтрымліваюцца і нават ухваляюцца. Сённяшнія экспедыцыі дазваляюць пераканацца ў жывучасці традыцыйнай культуры. Яна вялікай часткай сышла ў пасіўную форму: больш раскаваецца, «як было», а не «як цяпер». Але дэманструецца жывучасць на ўзроўні ментальнага складніка, на ўзроўні прыкмет, павер'яў, уяўленняў, легенд. Сёння песень ужо не запішаш так шмат, як раней, а штодзённая міфалагічная культура яшчэ вельмі актыўна пішацца.

Экспедыцыі дэманструюць неверагодную ўстойлівасць народнай медыцыны, інстытута знахарства. У наш час гэта ўжо неабавязкова бабулькі. Назіраецца паўторны ўздым цікавасці да нетрадыцыйных сродкаў лекавання. Я запісала многа замоў. І вясковыя жыхары ахвотна дзеляцца імі, раецца вучыцца. Вельмі адкрытыя і слаўныя людзі. Заўсёды сустракаюць, частуюць, цікавяцца, шмат цэльны і прыязны. Шчыра кажучы, не ведаю, ці магчыма сустрэць такую добра-зычлівасць у Мінску.

— А як наконт цікавасці да сучаснага?

— На вялікі жаль, гэта толькі пачынаецца. Нашыя маладыя супрацоўнікі больш цікавяцца фальклорам горада: графіці, інтэрнэт-мемы... Збіраюць студэнцкі, салдацкі фальклор. Але традыцыйная культура ў Беларусі яшчэ жывая, і важна ўхапіць тое, што сыходзіць. Шчыра кажучы, мне не хочацца займацца рускамоўным фальклорам горада. Але ў адрозненне ад вясковага, гарадскі фальклор вельмі цяжкі: тое, што не запішаш зараз, праз некалькі гадоў ужо не пачуеш.

На Захадзе, нават у асобных славянскіх краінах, ужо няма такога фальклору, як у нас. Таму этнолагі і фалькларысты займаюцца этнаграфіяй штодзённасці. Чалавек у любым грамадстве, у вёсцы ці ў горадзе, у любой суполцы мае сваю субкультуру, у якой ёсць адметныя прыкметы, звычкі. Аб'ектаў для вывучэння вельмі многа, была б ахвота...

Запісала Яўгенія ШЫЦЬКА

НА СПАТКАННЕ З КОСАЎСКИМ ВОЛАТАМ

Палац Пуслоўскіх яшчэ чакае вялікі фронт работ. Каб будынак не пуставаў, каб даць магчымасць увайсці ўнутр палаца, прэзентавілі часовую экспазіцыю. У першай зале распавядаецца пра мясцовыя землі і гістарычныя асобы. Другая — белая — прадстаўляе гісторыю палаца, гаспадароў — дынастыю Пуслоўскіх. Трэцяя зала — хроніка выпрабаванняў палаца войнамі і падзеямі мінулага веку. У чацвёртай зале можна даведацца пра план далейшай рэстаўрацыі палаца. Пятая зала выставачная.

— За той час, які займаліся рэстаўрацыяй, я амаль пражыў з палацам другое жыццё. Сёння гэта як у сям'і нараджэнне дзіцяці, новага жыцця. Бо з гэтага моманту будынак пачне функцыянаваць, убіраць у сябе душу, — выказаўся аўтар праекта аднаўлення Косаўскага палацава-паркавага ансамбля Уладзімір Казакоў. — Любы будынак без чалавека плача. Ён плакаў тут шмат гадоў. Але сёння пусціць сваю прыгожую ўдзячную слязу. Прадстаўленая экспазіцыя — частка таго, што пабачым праз, мяркую, 3 — 5 гадоў, калі будучы спрыяльны ўмовы. Цягам доўгага часу гэты будынак выклікаў смутак, боль, але сёння ўжо можна пераступіць парог і сказаць: «Прывітанне!».

Палац сіметрычны (што з'яўляецца прыметай класіцызму): ад цэнтральнага двухпавярховага корпуса разыходзяцца два крылы. Даўжыня ўсяго аб'екта — 120 метраў. І гэтая правільнасць, ідэальнасць формы — адлюстраванне класічных задум. У адным з крылаў знаходзілася мастацкая галерэя і бібліятэка, якая налічвала больш як 150 тысяч рэдкіх кніг. У другім крыле былі жыллыя пакоі. Іх у палацы налічвалася 132, і кожны — свайго колеру (белы, блакітны, ружовы, залацісты, серабрысты, чорны) і прызначэння: ружовы, напрыклад, — для музыцыравання...

Пяройдзем у белую залу і перанясёмся ў мінулае. Калісьці тут правілі балі. Вось і сёння ўсмешлівыя паненкі ў пышных убраннях і строгія кавалеры адкрылі сезон першым паланэзам у адноўленай белае зале, павітаўшы наведвальнікаў.

На шчасце, палац не быў разбураны цалкам, хоць перажыў шмат... Асноўныя канструкцыі вытрымалі іспыт агнём, непагадзю і часам. Унутранае ўбранне палаца ўражвала прыгажосцю. З экспазіцыі можна даведацца, як будучы выгляд два паверхі палаца і падвальнае памяшканне (інтэр'еры гасцінай (2 паверх) і белае залы). На стэндах можам бачыць будучыя інтэр'еры палаца, якія адпавядаюць той эпосе. Побач — наглядны мініяцюрны макет, як будзе выглядаць палац цалкам. Дарэчы, у часы Вандаліна Пуслоўскага парадны ўваход знаходзіўся з сённяшняга тыльнага боку.

— Праведзеныя работы — першы этап па рэнавацыі аб'ектаў гісторыка-культурнай спадчыны, вяртання

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

Фрагмент экспазіцыі ў Палацы Пуслоўскіх.

іх да жыцця, — адзначыў Васіль Чэрнік, начальнік галоўнага ўпраўлення культуры і аналітычнай работы Міністэрства культуры Беларусі. — Зразумела, сюды будучы прыязджаць турысты. Гэтая мясцовасць знакавая: тут радзіма Т. Касцюшкі, яго дом-музей, побач Ружанскі замак. Гэта вялікае поле дзейнасці для турыстычных арганізацый. Важна звярнуць увагу на часовую экспазіцыю, напоўніць артэфактамі, якія складаюць музейны фонд Беларусі. Міністэрства культуры звернецца да нашых вядучых музейных устаноў — замкавых комплексаў у Міры і Нясвіжы, каб перадаць сюды прадметы на дэпазіт, на часовае захоўванне, якія б упрыгожылі інтэр'еры.

Сёлета ў палац уклалі шмат сродкаў, гэты год стаў вырасальны за апошнія 10 гадоў у плане рэстаўрацыйных работ, адзначыў Алег Вялічка, намеснік старшыні Брэскага аблвыканкама:

— Згодна з планам-графікам, цалкам завяршыць работы мы плануем дзесьці да 2023 года. На наступны год будзе накіравана прыкладна 20 мільярдаў недамінаваных

рублёў — вялікая сума, калі ўлічыць, што за ўвесь час было ўкладзена сюды 50 мільярдаў рублёў. Спадзяюся, праз год мы ўбачым палац у іншым выглядзе.

З'яўца галоўныя камунікацыі, электрычнасць, ачышчальныя збудаванні, каналізацыя і ўся необходимая інфраструктура. Акрамя музейнай экспазіцыі, пэўная частка палаца будзе здавацца ў арэнду. Тут будуць кафе, рэстараны, гатэль і іншыя аб'екты. Плануецца таксама ладзіць выязную рэгістрацыю шлюбу.

Алеж Вялічка спадзяецца, што аб'ект будзе цікавы не толькі суйчыннікам, але і замежным турыстам. Рэгіён палепшыць матэрыяльны дабрабыт. Намеснік старшыні Брэскага аблвыканкама заўважыў, што будучы крыху зменена дарога да палаца: распрацуюць яшчэ адзін дадатковы пад'язны шлях:

— У Расіі ёсць Залатое кальцо. Нам, мабыць, трэба падумаць пра беларускае турыстычнае кальцо. Тут недалёка Мір, недалёка Нясвіж, куды прыязджае шмат: Нясвіж наведана летас больш як 400 тыс. турыстаў, музей Касцюшкі — 23 тысячы. Калі мы прыцягнем хаця б трэцюю частку турыстаў, якія сёння прыязджаюць у Нясвіж, тут будзе 150 тыс. Такім чынам, рэальна можна павялічыць наведванне ў разоў 7 — 10 за невялікі час. Грошы ўкладваюцца ў аднаўленне нашай гістарычнай спадчыны, культуры. Мяркую, за 10 гадоў праект зможа акупіцца, калі арганізаваць усё правільна.

Рэстаўрацыйныя работы будучы працягваюцца яшчэ каля 3 — 5 гадоў, мяркую Вячаслаў Гарбузаў, начальнік ўпраўлення культуры галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Брэскага аблвыканкама, трэба яшчэ дапрацаваць інтэр'еры:

— Дзякуючы захаваным фатаграфіям, якія прадстаўлены на стэндах (фота 1930-х гадоў), мы маем поўнае ўяўленне, як выглядалі інтэр'еры. Не па расповедах, не па апісаннях, а па спраўдзеным кадрах. Усё будзе ўзнаўляцца з гістарычнай дакладнасцю і на аснове сведчанняў, якія захаваліся.

Рэстаўрацыя адрозніваецца тым, што выкарыстоўваюцца матэрыялы, якія прымяняліся першапачаткова ў час будаўніцтва палаца: калі раствор, то не цэментавы, а вапнавы (цэмент не выкарыстоўвалі). Такім чынам, спецыялісты бяруць матэрыялы часоў будаўніцтва палаца.

Наперадзе новыя этапы рэстаўрацыі: будзе рабіцца 3 блок, дзе запланаваны аб'екты харчавання. Потым — іншыя блокі, гасцінічныя нумары павышанай камфортнасці.

Хутка тут зноў закіпіць жыццё, замак чакае турыстаў, ужо прымае наведвальнікаў (уваходны квіток каштуе 3 р., экскурсія — 20 р.) і працягвае аднаўляцца.

Наталля СВЯТЛОВА,
фота аўтара

Чароўная Беларусь

ПЕЧ

Яскрава было бачна, як усе задаволены вынікам сваёй працы. Дзядзька Уладзік адышоў да акна і сеў на дашчаную, яшчэ не пафарбаваную падлогу. Жоўты яблык у яго руцэ зазіхаецца ў сонечных промнях, якія шчодро ліліся і на такую ж жоўтую падлогу, і на цагляны вугал толькі што збудаванай печы.

Дзядуля ўсеўся на невысокі ўслончык. Адкрыўшы бляшаную табакерку, дастаў газетную паперу, адарваў кавалачак, злажыў яго ўздоўж і ў гэты «раўчук» насыпаў дробна насечаны тытунь. Яго пах адразу перабіў пах цёмна-бурых цаглін, пах гліны, якой засталася яшчэ крыху ў тазе, пах дрэва, які шоў ад сцен і падлогі.

Бацька не садзіўся. Ён працягваў таптацца вакол печы, аглядаючы яе з усіх бакоў, недзе праводзячы далонню па цаглянай кладцы, недзе драпаючы кельмай са швоў выціснутую гліну.

— Сядзь, сынку, не мітусіся, — сказаў дзядуля. — Адпачнём, а там, Богу памаліўшыся, і першы падпал зробім. Гаспадынька зараз droўцы прынясе.

Гучна патупаўшы за дзвярыма, у хату ўвайшла маці. Яна

несла вялікае бярэмя пахучых дроў, якое і кінула ля самага падпечча.

— Вось і смалікі, — яна дастала з кішэні вагоўкі жменю трэсачак. — А ці ўсё добра, ці ўсё як трэба?

— Ой, сэрцанька! — адгукнуўся дзядуля. — Усё як мае быць, але ж...

Маці павольна выпрасталася і пільна паглядзела на старога. Той, не ўзнімаючы вачэй, працягваў мяміць сабе пад нос:

— ... усё вельмі добра, лепей, можа, і не трэба было, але...

— Ой, не выводзьце мяне, тата, з цяпення! Кажыце ўжо, мо яшчэ не позна нешта правіць.

І тут дзядуля, некалькі імгненнаў памаўчаўшы, хітра ўсміхнуўся і выпаліў:

— Перасцерагаю цябе, мая даражэнькая нявестачка, сала на патэльні тонкімі скібамі ні ў якім разе не кладзі, бо цяга такая, што ўсе шкваркі праз комін вынясе на страху.

Цішыню парушыў моцны, на поўныя грудзі смех. Зразумеўшы жарт, пачала смяяцца і маці. Здаецца, ад гэтага смеху трэсліся шыбы ў вокнах і пачынаў гарэзліва хістацца язычок полымя ў лямпе...

Першым падхапіўся дзядзька Уладзік. Даеўшы яблык, ён рыхтаваўся запаліць у печы першы раз. Падышлі і астатнія. Узяў слова дзед:

— Перахрысцімся, хлопцы, разам, а я замову прачытаю.

— Вы хацелі сказаць малітву, тата? — удакладніла магуля.

— Ну, няхай сабе малітву, — адмахнуўся ад яе стары. Усе стаялі нерухама. Па вуснах дзядулі было бачна, што ён нешта ціхенька шэпча. І вось, уздыхнуўшы, ён прамовіў: «Трымай запалкі, Уладзік!»

Недзе ўнізе, у нагах дарослых тэпаў я. Бацька ўбачыў, як цягну шыю ды падымаюся на дыбачкі, схопіў мяне на рукі, адкуль усё было відаць, вядома ж, лепей. У руках дзядзькі ўжо заліхвацкі трашчаў ахоплены полымем тонкі смалічок. Дзядзька нахіліўся і асцярожна паклаў яго глыбока ў печ. Там ужо стаяў невялічкі «калодзеж», складзены з такіх жа смалічкоў. Агонь хутка перакінуўся на іх. Адрозна зверну пакалі дровы.

— Патроху кладзі. Трэба, каб спачатку печ прасохла, пазбавілася вільгаці, ну, а потым хай сабе цяпла набірае, духам поўніцца, — кідаў парадны дзед.

Усё нутро печы напаўнялася густым бліскучым дымам. Здавалася, што спачатку адтуль ён вылазіць не хацеў, але потым яму становілася цесна, і ён павольна перацякаў цераз казырок паднябеньна на прыпечак і адрозна шугаў угору, у шырокі і цёмны комін. Чым болей разгараліся дровы, тым меней становілася дыму, толькі гарачае паветра шчодро абдавала ўсіх так, што прысутныя адыходзілі на некалькі крокаў назад.

І вось павольна, але ўпэўнена нарастаў той гул, тыя гукі, якія не пакінуць гэтую печ столькі, колькі ў гэтай хаце будзе жыць чала-

век. Гэты гул, агонь, дым і гарачае паветра цяпер становіліся адным цэлым з хагай, з гэтымі людзьмі, якія толькі што збудавалі печ. Гэта быў голас печы. Уздыхнуўшы, яна пачынала сваё жыццё, сваю неацэнную працу. Трашчалі дровы, прыемна гуло ў коміне. Усе прыкладалі да печы далоні, маці нават прыхілілася шчокай. І яшчэ памятаю, як пры гэтым сказаў наш дзядулька:

— Ну вось, святло-цяпло ёсць, каб яшчэ трохі здароўя і моцы ў касцях, каб дзетак нашых падняць ды на крыло паставіць.

Уладзімір ЦВІРКА,
фота аўтара

НЕВЫВЕДНАЕ

За магчымаць займацца любімай справай Ядвіга Сянько дзякуе Богу: праз іконы, якія стварае. Зараз яна жыве ў Маладзечне, але работы можна ўбачыць у храмах і касцёлах па ўсёй Беларусі. Экспазіцыя ў Мастацкай галерэі «Універсітэт культуры» стала на годой пагутарыць пра творчы шлях і наогул развіццё іканапісу ў краіне.

— **Як вы прыйшлі да іканапісу: гэта была мара, мэтанакіраванае рашэнне ці да такога выбару падвяла нейкая сітуацыя?**

— Я нарадзілася ў сям'і вернікаў, таму было прасцей зразумець і прыйсці да гэтага кірунку. Маё станаўленне ў якасці іканапісца пачалося ў 1997 годзе. Да гэтага я працавала мастаком-афарміцелем, як і многія мастакі ў савецкі час. У адной газеце выпадакова ўбачыла аб'яву, што Дом праваслаўнай кнігі запрашае да супрацоўніцтва іканапісцаў-мастакоў. Раней у мяне былі напрацоўкі, мой тата працаваў сталярком-чырванадраўшчыкам. Ён дапамагаў касцёлам рабіць алтары, іканастасы. З часам пачалі і мне падкідаць заказы. Вельмі падабалася працаваць з іконамі, і я доўга шукала месца, дзе магу займацца гэтым відам творчасці. Таму аб'ява ў газеце стала падарункам лёсу. Я вырашыла паехаць у Мінск. Мае работы спадабаліся, 9 гадоў я супрацоўнічала з Домам праваслаўнай кнігі. Паколькі па веравызнанні я каталічка, то пачала вывучаць асаблівасці праваслаўя. Крок за крокам, наведваючы царкву, разглядаючы абразы, маючы зносіны са святарамі, я стала прыходзіць да высновы, што Бог у нас адзін.

Не было нейкай цікавай гісторыі пра тое, як я прыйшла да іканапісу. Але мне заўсёды хацелася дакранацца да светлага. У самым пачатку творчага шляху, разглядаючы творы іканапісцаў, вельмі хацела паспрабаваць сама пісаць іконы, але гэта здавалася недасяжным. Першую сваю ікону напісала ў падарунак касцёлу Ушэсце Дзевы Марыі ў пасёлку Чырвонае побач з Маладзечнам. Там яна захоўваецца і сёння.

— **Ці існуюць нейкія асаблівыя тэхнікі іканапісу?**

— Безумоўна. Усе іконы я пішу алейнымі фарбамі на палатне. Некаторыя аўтары працуюць акрылавымі фарбамі, некаторыя працуюць у старадаўніх тэхніках. Але кожны аўтар бачыць і разумее працэс абсалютна па-рознаму. Мне падабаецца спалучэнне палатна і алею. Калі я абнаўляла некаторыя іконы, то заўважыла, што і сто гадоў таму мастакі аддавалі перавагу менавіта алейным фарбам, хоць ікона можа быць напісаная акрылавымі фарбамі або створана з ужываннем мінеральных пігментаў. Спачатку я пісала іконы на аснове стандартных падыходаў, а потым прыдумала трохслойны спосаб. Ні ў якіх кнігах гэта не падглядала, проста зразумела аднойчы, што творы атрымліваюцца больш гладкія. Спачатку алоўкам робіш малюнак, далей фарбамі дамагаешся патрэбнага каларыту. Калі першы пласт прасыхае, раблю абліччы, драпіроўкі, дадаю надпісы. Калі гэта праваслаўная ікона, то і ўпрыгажэнні на німб. Калі другі пласт прасыхае, работа пакрываецца лакам і ўстаўляецца ў раму. Але калі напісаў ікону і аддаў заказчыку, а потым бачыш яе праз некаторы час, здаецца, што нешта можна і дапрацаваць...

— **У іканапісе важная даўгавечнасць. Як мастакі-іканапісцы дасягаюць такога эфекту?**

— Як кажуць многія мастакі, напісаўшы карціну алеем, на яе даецца сто гадоў гарантыі. Вельмі шмат у гэтым пытанні залежыць ад якасці фарбаў, таму не эканомлю на іх, бо нясу адказнасць за работу. Тут выяўляецца мая любоў да алену: акварэль можа выгараць, таксама і акрыл, аднак алейны жывапіс не выгарае. Такую ікону можна працерці мокрай анучай, і яна не сапсуецца.

Калі ў царквах мне даводзілася падпраўляць іконы, я часам глядзела на даты стварэння работ: творы амаль не зведалі змен за стагоддзі. Вядома, дзесці крыху абсыпалася фарба або засталіся пацёртасці, але гэта не крытычна. Даводзілася бачыць іконы, якія доўгі час знаходзіліся ў нядзейсных царквах, у сырых сценах і заставаліся жывыя. Алей і нармальныя тэмпературныя ўмовы дапамагаюць творах захоўвацца доўгі час.

— **А ў чым розніца паміж рэстаўрацыяй і абнаўленнем ікон? Як часта вам даводзіцца займацца абнаўленнем работ і хто іх патэнцыйныя заказчыкі?**

— Рэстаўрацыйныя работы — больш глыбокі працэс. Трэба зняць акуратна грунт і пакласці яго зноў дакладна так жа, як гэта было першапачаткова, каб усе пласты ляжалі роўна. Я ніколі не займалася рэстаўрацыяй, таму што гэта прафесія патрабуе спецыяльнай адукацыі. Магу толькі крыху падправіць або абнавіць. Калі, напрыклад, з аблічча адляцеў невялікі кавалачак, магу запоўніць адсутную частку. Бывае і так, што ў палатне з'явілася дзірка, можна ззаду падляпіць

палатно, падфарбаваць месца, дзе адсутнічае фарба, каб ікона выглядала годна. Перапісваць ікону нельга ні ў якім выпадку, можна толькі акуратна падправіць, ніяк не змяняючы канцэпцыю аўтара.

Звычайна заказы на абнаўленне абразоў прадастаўляюць мастаком святары, калі ў царквах ёсць старадаўнія іконы, якія зведалі змены падчас гістарычных падзей, у выніку знешніх умоў. Шмат такіх ікон, што намаленыя стагоддзямі, і верніку павінна быць прыемна глядзець на твор.

— **Ці шмат нюансаў у працы з іканапісам? Наколькі цяжка працаваць у гэтым кірунку?**

— Калі чалавек любіць сваю справу і верыць у тое, што робіць, у яго заўсёды атрымаецца. Вера ў Бога для мастака-іканапісца — вялікі плюс. Асабіста я разумею, што раблю, з якім настроем ствараю. Калі толькі пачынала займацца іканапісам, здавалася, што ведаю шмат, а вось мінула два дзесяцігоддзі, і разумею: гэта невычэрпная. Яна настолькі нязведаная, таямнічая... Калі пішаць новы вобраз, трэба пачытаць пра гэтага святога, каб ведаць, каго пераносіш на палатно. Стараюся знайсці пэўныя рысы вобраза і адлюстраваць на палатне.

Робота іканапісца заўсёды патрабуе адасобленасці і цягнення. Мне часта жадаюць натхнення, а я заўсёды адказваю, што натхненне трэба ствараць самому. Мастак, які працуе з іконай, павінен навучыцца не раздражняцца і не трымаць крыўду, зло, тады і працаваць атрымліваецца лёгка. Кожны раз, ствараючы ікону, я трымаю своеасаблівы іспыт: працую над сабой і ў той жа час імкнуся не падвесці заказчыка.

— **Наколькі выгадна ў матэрыяльным плане быць мастаком-іканапісцам? Як часта сёння купляюць іконы?**

— Стварэнне абразоў, арганізацыя выставак — усё гэта патрабуе немалых укладанняў. Адна рама каштуе вялікіх грошай — ужо не кажу пра пэндзлі і фарбы. Мае работы прадаюцца на выстаўках, я здаю іх у галерэі, супрацоўнічаю з касцёламі і царквымі. Ёсць заказчыкі — людзі, якія знаходзяць мяне мэтанакіравана. Ёсць адна сям'я італьянцаў, якія, толькі прыехаўшы ў Беларусь, адразу ж заказваюць ікону.

Але іконы не купляюць так часта, як прадукты. І я не стаўлю ў аснову грошы, а проста люблю сваю справу. Шмат разоў я дарыла іконы храмам і людзям, і мне падабаецца гэта рабіць, бо дапамагае захоўваць гармонію.

— **А ці заказваюць іконы звычайныя людзі?**

— Так, індывідуальныя заказы таксама ёсць. Мне нядаўна адзін чалавек замовіў шэсць ікон і сказаў, што робіць гэта для нашчадкаў. Людзі заказваюць абразы і проста так, і з нагоды святаў. Напрыклад, да нараджэння дзіцяці альбо для вячання. У нашай краіне ўсё ж такі ёсць тыя, хто неабякава да рэлігіі і хоча з дапамогай ікон зберагчы сябе, сям'ю, дом. Ёсць стэрэатыпы, што іконы могуць заказаць толькі забяспечаныя асобы, але сярод маіх заказчыкаў шмат простых людзей. Некаторыя купляюць іконы ў падарунак. Было шмат выпадкаў,

Навагрудскія пакутніцы.

Іканапісца Ядвіга Сянько.

калі бабулі і дзядулі заказвалі іконы для сваіх унукаў, каб ахоўвалі і былі памяццю.

Часам да мяне прыходзяць з іконамі, якія засталіся ад продкаў, і просяць абнавіць. А я бачу, што ікона добрая менавіта ў такім варыянце, і кажу, што нельга абнаўляць, бо калісьці яе ў руках трымала, да прыкладу, бабуля. Нешта ёсць у іх патаемнае, чароўнае. Яны праносяць праз сябе столькі малітваў, што становяцца засцярогамі, заступніцамі сем'яў. Наогул, іконы купляюць часцей, чым карціны. У мяне былі не толькі выстаўкі ікон, але і жывапісныя, і я заўважыла, што іканапісныя выстаўкі карыстаюцца вялікім поспехам.

— **Ці апыналіся ў сітуацыях, калі, магчыма, заказчыку работа не падабалася?**

— За гады працы я навучылася быць пакорлівай. Я ніколі не спрачаюся і да канца выслухоўваю чалавека. Часцей за ўсё да мяне прыходзяць мае людзі. Не было ні аднаго выпадку, каб нехта замовіў ікону і не забраў, сказаў, што не падабаецца. Калі чалавек прыходзіць па ікону, адразу сачу за яго позіткам, таму што людзі ёсць розныя: ёсць эмацыянальныя, якія адразу ўсё скажуць, а ёсць якія маўчаць, не могуць ці не жадаюць казаць, але вочы маўчаць не ўмеюць. Калі бачыш погляд чалавека і разумееш, што твор яму падабаецца, гэта самае прыемнае. Часцей за ўсё прыходзяць заказчыкі, якія ведаюць мой стыль, давяраюць. Бываюць, вядома, моманты, калі ў заказчыка ёсць пэўнае патрабаванне, напрыклад, каб фон быў цямней, я іду насустрач.

Вельмі люблю складаныя заказы. Зараз пішу абраз Святой Кацярыны Александрыйскай для Будслаўскага касцёла. Пішу па вобразе, але каляровую гаму падбіраю так, як адчуваю. Мне падабаюцца цёплыя колеры, якія гарманіруюць адзін з адным. Кожны мастак-іканапісец, таксама аўт і мастакі, што працуюць у іншых жанрах, мае свой аўтарскі почырк.

— **Я ведаю, што вы неаднойчы пісалі маштабныя іконы вышыняй у два метры. Колькі часу займае стварэнне такой работы і як жанчына прымудраецца спраўляцца з такім аб'ёмам?**

— Калі бяруся за твор, то пачынаю жыць ім. Апошнюю такую ікону ад эскіза і да выніковай кропкі я зрабіла за тры месяцы.

Многія з вялікіх работ сёння знаходзяцца ва Успенскай царкве ў Маладзечне. Былі ў мяне вельмі цікавыя работы для Касцёла Святога Міхаіла Арханёла ў аграгарадку Міхалішкі. Я зрабіла для яго дзве алтарныя іконы, якія раней былі скрадзеныя, і не засталася ўзораў, па якіх іх узнаўляць. Ксёндз знайшоў у маленькім календары ў жыхароў вёска фатаграфію, дзе адна з ікон застаўлена кветкамі. Складана было зразумець структуру малюнка, я рабіла, па сутнасці, аўтарскую працу. Так зжылася з гэтымі творами, што, калі іх забіралі, не магла стрымаць слёз. Потым запрасілі на асвячэнне — у мяне было адчуванне, што мае слёзы грукочуць, падаючы на бетон. Адначасова было і хваляванне, і радасць. Невымоўнае адчуванне дабыні.

— **У вас досыць насычаная выставачная дзейнасць. За шмат гадоў вашы работы ўбачыла ўся краіна...**

— Мае выстаўкі вандруюць па Беларусі, музеі зацікаўлены ў тым, каб іх выстаўляць і прыцягнуць наведвальніка. Выстаўка іканапісу вабіць, таму што на такую экспазіцыю можна запрасіць вучняў школ, ды і вернікі з задавальненнем прыходзяць. Музеі дамаўляюцца аб перадачы экспазіцыі адзін аднаму. Напрыклад, нядаўна была выстаўка ў Лельчыцах, цяпер яна пераязджае ў Петрыкаў, потым паедзе ў Тураў і гэтак далей.

Іканапісцам зручна працаваць з музеямі: нам робіць рэкламу і штосьці з твораў часам прадаюць. А мы дапамагаем музеям прыцягнуць публіку. Маёй выставачнай дзейнасці будзе п'ятнаццаць гадоў, за гэты час было арганізавана 193 выстаўкі.

Вікторыя АСКЕРА

НЕ ХОЛАД

Ці магчыма загарнуцца ў бетон?

Часам бетон падобны да коўдры: у яго можна ўладкаваць цэла і, павячэй гарбаты, падвожаць вынікі па-спяховага (інакш жа немагчыма!) дня. Сустрэчы, справы, спатканні, спаць... Ці можна сядзець у ім суткамі, не выпаўзаючы вонкі, песціць сваю самоту. А то ёсць верагоднасць заблукваць сярод бетонных гмаху, гуляючы ў хованкі з самім сабой. Імкнуцца збегчы — напароцца на іншую сцяну. Калі з разбегу, то нават балюча. Можа, паступіць больш разумна: дасканала даследаваць сваю клетку, не спрабуючы ўсё ж прыстасавацца пад агульны пейзаж, дзе ёсць і тваё акно на *n*-м паверсе?.. Ці не яно гэта свеціць у цемры, калі ўсе спяць, — нібыта адбыўся збой у праграме, якая ўсё для ўсіх прадугледжвае: і пэўную колькасць метраў у клетках, і колькасць цэлаў на квадратны метр.

Нездарма цэла — галоўны выяўны сродак рэжысёра Яўгена Карняга ў спектаклі «Бетон» Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Хоць гаворка ў ім якраз пра тое, што палягае за межамі цялеснасці або, па меншай меры, здараецца не толькі дзякуючы ёй. Гэта эмоцыя (як мы ўсё часцей кажам) — ці пачуццё (о, архаіка па нашых часах), — што пераварочвае жыццё, змагаецца за жыццё, адымае яго, але, па сутнасці, вызначае яго сэнс. Тут ёсць усё, што можна перажыць на ўзроўні пачуццяў, пра якія нагадвае антычны міф пра закаханых Арфея і Эўрыдыку. Быць здольным счытаць (адчуць) менавіта пачуццё, не столькі сутнасць міфу, — усё адно што прайсці гэст: ці жывая душа?

Катэгарычны рэжысёр Карняг: не ідзе на кампрамісы з глядачом і не спрабуе спадабацца, пытанне рубам задае, фактычна прыставіўшы да халоднай бетоннай сцяны: альбо, альбо... У думках да гэтай сцяны ставіць сябе кожны, хто глядзіць гэты спектакль, створаны абсалютна без слоў. Таму што бываюць тэмы, калі словы застываюць, нібыта залітыя халодным бетоном, — адчуванне самоты ў сучаснага чалавека можа ўзнікаць, нават калі ён не адзін, яно не залежыць ад сямейнага статусу ці наяўнасці партнёра, якіх цяпер лёгка знайсці і проста памяняць, — зусім не як у закаханага Арфея. «Бетон» у гэтым спектаклі — і метафара, і аснова асаблівай эстэтыкі. І антураж, у якім разыгрывае(ю)цца драма(ы), праз якія выразна бачацца жывыя людзі. Гэты безнадзейны вобраз стварае цуд: падкрэслівае цэльна чалавечага свету.

Людзей тут шмат: мужчыны, жанчыны. Мітусяцца, ходзяць, шукаюць. І нават кагосьці знаходзяць. Потым губляюць — і зноў шукаюць. Яны ўсе розныя, шукаюць па-рознаму, але ў кожнай, нават вельмі пазнавальнай і мілай сцэне — гучны, выбуховы, адчайны крык самоты, які толькі ўзмацняюць халодныя сцены. І гэта не самота Арфея, каханая якога пайшла ў царства Смерці. Гэта самота, што ўзнікае пры падмене пачуццяў — жаданнямі, каханню — інтрыжкам, памкненняў — самаздавальненню.

Якая суценка больш спакуслівая: ружовая ці зялёная? Пытанне важнае, каб сучасная жанчына зразумела: што трэба, каб пазбегнуць адзіноты? Можа, бакал прычонага віна — так разнявольвае... І вось яна: пашчота нечых рук, мноства рук, безлічы рук, што так падобныя да змей. У пагоні за яркімі эмоцыямі і мужчыны: актыўна эксперыментуюць. Страсці ўзнікаюць то тут (у адной клетцы бетоннай сцяны), то там (у іншай). Гаснуць — ці іх гасяць прымусова, заліваючы вадой. Пабег ад самоты праз прасторы, паверхі, клеткі і ліфты вядзе да сексуальных прыпынкаў разам з часовымі партнёрамі (калі пол пры гэтым наогул мае значэнне).

Гэта мы, людзі. Што не так? І чаму такое здэкліва-халоднае вызначэнне сучаснай пачуццёнасці: на фоне бягучага радка з аб'явамі-прапановамі сябе на сайтах знаёмстваў? Яны задаюць тон яшчэ да пачатку спектакля, з'яўляюцца

своеасаблівым пралагам. Нават інтрыгуюць: бетоннае жыццё раз'яднала людзей, але ж у гэтых сценах адбываюцца рамантычныя сустрэчы. На фоне халоднага бетона цёплае чалавечае цэла здаецца такім прыгожым і прыцягальным. Прыгожым і жаданым — і жыхары клетак з асалодай даследуюць сваю сексуальнасць. Хіба пачуццёнасць не тое ж самае, што пачуццё?

Чым далей, тым больш выразна на фоне розных дробных гісторый акрэсліваецца лінія галоўных герояў. Іх імёны падказваюць назвы частак, якія пакрокава раскрываюць сутнасць міфа пра Арфея.

Эўрыдыка натхняла яго на прыгожыя песні і стала менавіта той часцінкай, без якой немагчымае яго жыццё. Не мог змірыцца з тым, што яна памерла... Чаму? Навокал жа столькі спакусы: шмат іншых, хто гатовы на ўсё, каб толькі пазбавіцца самоты, якая лёгка ператвае бетонныя клеткі ў камеры-адзіночкі для адмысловага катавання.

Няма сущасці, каб забыць тую адзіночку, што давала адчуванне жыцця Арфею. Адчайны крок — пайсці за смерцю, вырваць адтуль Эўрыдыку — можа здавацца нават не такім безнадзейным у параўнанні са спробай налагодзіць жыццё без таго, хто абраны сэрцам назаўсёды.

Сцэна са спектакля «Бетон».

Страшнае слова «назаўсёды»: не пакідае варыянтаў. А як жа ў наш час без іх? Усё ж не Старажытна Грэцыя, а прасунутая цывілізацыя. Гэтым нашым «адзін раз жывём» можна наогул цяпер апраўдваць усё. Чаму б і не карыстацца?.. Шмат хто так і робіць. Арфей думае не пра сябе. Яму патрэбны не партнёр — яму патрэбны ідэал.

Але гэта зусім не тэатральная казка ці слёзная гісторыя. Гэта дакладна сфармуляванае аўтарскае выказанне, у якім дадзена чалавечая рэчаіснасць. Яўген Карняг гэта робіць ад пастаноўкі да пастаноўкі. Фактычна ад пластычнага студэнцкага спектакля «Не танцы» ці пазней у «Спектаклі № 7» быў акрэслены вектар яго цікавасці: асэнсаванне стасункаў у сацыюме з развагімі пра тое, у залежнасці ад чаго ў ім узнікаюць паталагічныя праявы. Соцыум — не шэрая маса, ён складаецца з частак ці палавін, індывідаў і індывідуальнасцей, стасункі якіх поўны драматызму, а таму могуць адбывацца на святамасці, змяняючы чалавечую сутнасць: ці то мужчынскую (спектакль «Латэнтныя мужчыны»), ці то жаночую («Інтэрв'ю з ведзьмамі»). Але гэта ўсё было створана з галоўным пытаннем: што адбываецца з чалавекам? Яно не пакідае і ў «Бетоне». З адным нюансам: у гэтым спектаклі, дзе ўсё, здавалася б, безнадзейна і беспасветна сумна (згодна з міфам), ёсць надзея для чалавека. Яна — у здольнасці ісці за ідэалам як у прамым, так і ў пераносным сэнсе. І як герой спускаецца за сваім ідэалам у царства Аіда,

рэжысёр, кіруючыся марай пра вытанчана-эстэці спектакль, падкрэслівае прыгожае ў безнадзейна шэрым. У яго бетон — жывы матэрыял, які можа дыхаць, адгукацца грукатам сэрца, трымаць святло. Бетон можа заваражыць. Калі ў ім ёсць месца чалавеку.

...У адной з клетак запальваецца святло. Клетка надта падобная да доўгай вузкай скрыні, у якой змяшчаецца мужчына. Ён ужо вырашыў, што будзе далей. Адзін, сам, абцірае сваё цэла анучай, змоцанай у вадзе, і ціха кладзецца... Святло ў змроку — толькі тут.

А дзе тое, па чым правяраецца вартасць жыцця?

Арфей павольна, але рашуча спаўзае ў падвальную цемру. Адзін, другі, трэці... Бясконцы ланцуг Арфеяў гэта робіць цаной неверагодных намаганняў, павольна, пластычна, рытмічна. І гэта так прыгожа, што немагчыма адвесці позірку. Чалавек адданы — іншаму чалавеку, каханню, служэнню ці наогул ідэі, — вось што прыгожа.

Неверагодная праца артыстаў драматычнага тэатра, калі ў кожным руху, у кожным павароце — метафара, вобраз, нерв. Праца як індывідуальная, калі трэба дакладна ісці ўслед за рытмам апавадання, закладзеным пульсаваннем думкі і

музычным малюнкам (кампазітар Мікіта Залатар), так і калектыўная: у кагосьці рытмы супадаюць, у чымсьці спалучаюцца адценні (дзякуючы ў тым ліку мастацтву Таццяне Нерсіян), што перарастае ў сугучнасць усіх нюансаў выказвання: не пра смерць, а пра тое, як жыць. Яўген Карняг вызначыў свой твор як «візуальная паэзія». Ён намалюваў вобразы цэламі, думку закаваў у метафары, якія, разгадаўшы, імкнешся перанесці на ўласны досвед, падключыцца да заданага рытму. Згодна: не ва ўсіх гэта можа атрымацца з першага разу, тым больш цяпер у тэатр прыходзіць шмат тых, хто такім чынам імкнецца проста правесці самотны вечар (нават калі прыходзіць у пары ці ў кампаніі). Тут не атрымаецца — проста. Тут глядач, нават застаючыся на месцы, мусіць стаць саўдзельнікам і дыхаць разам з артыстамі.

Уключыць глядача ў дзею, абудзіць унутраныя жыццёвыя і пачуццёвыя рэсурсы жыхароў бетонных гмаху — задача неверагодная, але пад'ёмная, як казалася. І ў выпадку Яўгена Карняга — не эксперыментальная: гэтае слова вызначае спробу, намацванне падыходу, пошук стылю. Але ў такім кірунку спектаклі ў свеце ствараюцца даўно, ды і ў Беларусі таксама. Тут праглядае сфарміраваны аўтарскі почырк, падмацаваны акрэсленай чалавечай і творчай пазіцыяй з імкненнем да ідэалу ў мастацтве. Мастацтва.

Ларыса ЦІМОШЫК

ВыДАТна

У сяброўстве з Ярмоленкам

«Сёння ў нашай хаце свята, калі ласка — у нашу хату...» — на тыдні гэтыя словы мог узгадаць кожны прыхільнік народнага артыста Беларусі Анатоля Ярмоленкі і гурта «Сябры». 15 лістапада віншавалі спевака з 70-годдзем урачыста ў Белдзяржфілармоніі, з уручэннем юбіляру ганаровых грамад і словамі ўдзячнасці за творчасць. Але гэтыя словы мог бы сказаць ад сябе і кожны жыхар Беларусі і нават з іншых краін, куды ездзілі «Сябры» з гастроямі. Феномен гэтага калектыву ў тым, што ён выконвае песні, якія заўсёды дарэчы, якія знойдуць свайго слухача, будуць мець водгук. Анатолю Іванавічу здолеў знайсці такі варыянт размовы ў пазачасавым кантэксце, што заслужыў павагу людзей розных культурных плыналежнасцяў, розных поглядаў і нават пакалення. Можа, таму, што заўсёды падкрэсліваў: не сябе асабіста і нават не калектыў прадстаўляе, а Беларусь. Сваю краіну, пра якую спявалі нават тады, калі яе — асобнай — яшчэ не было на карце. Сведчылі пра легенды яе заповедных лясоў і пра мову, якая гучыць неверагодна павуча: у выкананні Анатоля Ярмоленкі яна не проста мілагучная, а нібыта сама сабой арганічная ліецца. Слышлося: наша каранёвае з яго лірычным тэнарам.

Зразумела, чаму: яго песні ад мамы ў літаральным сэнсе. Чуў ад яе беларускія народныя і ўкраінскія. А калі сам стаў салістам Гомельскай абласной філармоніі, крыху папрацаваўшы, зразумеў, што можна стварыць свой калектыў з цудоўнай беларускай назвай «Сябры». У 1974 годзе ён спачатку стане дыпламантам І Рэспубліканскага конкурсу артыстаў эстрады, а пасля будзе чаканым госцем розных міжнародных фестываляў, конкурсаў і тэлевізійных праграм, што зробіць знакам імя на ўвесь Савецкі Саюз. Але Ярмоленка яшчэ і заўсёды разумеў, што трэба спяваць, каб быць ні да каго не падобным: якія словы з якой музыкай. Вершы класікаў беларускай літаратуры і сучасных пээтаў ён здолеў зрабіць папулярнымі хітамі. Гэтаму спрыяла і музыка: Ярмоленка спяваў песні Яўгена Глебава, Ігара Лучанка, Мікалая Сацуры ды іншых. Пра вялікі ўнёсак Анатоля Ярмоленкі ў культуру і высокі прафесіяналізм сведчаць шэраг узнагарод і падзяк, у прыватнасці ордэн Францыска Скарыны. Ёсць высокія міжнародныя адзнакі і прэміі, нават ужо ў новым стагоддзі.

— Можна шмат і доўга распавядаць пра Беларусь (ёсць тыя, хто робіць гэта цудоўна), але праз культуру людзі могуць нашу краіну адчуць, нават не пабываўшы тут. Могуць адчуць асаблівы дух, настрой, пачуцці, якія мы носім у сабе, — і гэта таксама частка Беларусі, — адзначаў Анатоль Ярмоленка ў адным з інтэрв'ю «Звяздзе». — Нават калі мы едзем далёка, наша культура ўсё роўна жыве і гаворыць у нас.

Марыя АСПЕНКА

Цяпер можна заплюшчыць вочы:

Трыадзінства, пад дэвізам якога прайшоў сёлетні «Лістапад», згубілася ў паўсядзённасці разам з фестывалем: сталіца адпачывае ад свята кіно, але не развітваецца з ім. У кінааматараў яшчэ будзе магчымасць паглядзець тое, што не паспелася, і адчуць тое самае трыадзінства ісціны, любові і прыгажосці, пра якое вялася гаворка і якое бачылі на працягу апошняга тыдня. Хоць, сказаць шчыра, больш за ўсё ў карцінах з конкурсных праграм менавіта ісціны, рэальнасці, якой часам нават зашмат, жыцця, ад якога хацелася б адмежавацца хоць бы ў кіназале. Але рэжысёры, наадварот, прымушаюць глядача паглыбіцца ва ўласнае жыццё і маюць рацыю: менавіта такія стужкі перамаглі сёлета на «Лістападзе».

Кадр з фільма «Лістапад» (рэж. Р. Сарнет).

ПРЫБАЛТЫЙСКИ ХОЛАД

У спісе «пераможнага» кіно шмат прымемных нечаканасцей, шмат фільмаў, у якіх журы з першага погляду заўважыла непрыкметную глыбіню, шмат сапраўдных шэдэўраў. Менавіта пра такое кіно варта казаць, што цяпер можна заплюшчыць вочы. Часам гэта стужкі, якія прымушаюць знерухомецца ў фатэлі, часам такія, якія глядзяцца з напружаннем на працягу трох гадзін, часам з лёгкімі, як паветраны шар, пачуццямі. Словам, розныя, але аднолькавыя па сваім сэнсе: пасля праглядаў у глядачоў або не застаецца пытанняў, або з'яўляцца дзсяткі новых. Напрыклад, Гран-пры «Золата Лістапада» за лепшы фільм атрымала стужка з сімвалічнай назвай «Лістапад» эстонскага рэжысёра Райнэра Сарнета. Гэта неверагодна актуальнае кіно, якое яшчэ больш цікавае, бо знятае па матывах рамана сучаснага пісьменніка Андруса Ківіраха «Гуменшчык». А вы памятаеце, калі апошні раз здымалі экранізацыю сучаснага беларускага літаратурнага твора? Магчыма, гэта чакае нас у найбліжэйшы час... У фільме «Лістапад», як і ў кнізе, з вельмі тонкім гуарам паказана паўсядзённасць і міфалогія эстонскіх сялян — атрымалася энцыклапедыя народа, вельмі наіўнага, даверлівага і шчырага ў пачуццях.

Эстонскае кіно адзначылі не толькі на «Лістападзе»: кінастужка сёлета прадставіць Эстонію на «Оскар» — яе аднагалосна выбрала камісія з 7 чалавек, якія былі здзіўлены мудрагелістым досціпам і творчай рашучасцю рэжысёра, бездакорнай аператарскай працай і музычным афармленнем (дарэчы, за 2 апошнія складнікі кіно атрымала ўзнагароды і на беларускім «Лістападзе»). Тыя, хто ўжо бачыў стужку, адзначаюць, што гэта свайго роду магічны рэалізм, але з большай часткай менавіта другога слова, нягледзячы на фантазію абалонку. Сам рэжысёр называе «Лістапад» фільмам-фантазіяй, які адсылае нас да зусім не выдуманнага пачуцця прагі і жадання чымсьці валодаць. Героі стужкі ўвесь час шукаюць багацця, змагаюцца за жыццё, але больш за ўсё прагнуць кахання, як і галоўная гераіня Лійна. Дзяўчыне даводзіцца пакутаваць з-за трохкутнага кахання, шукаць выйсце з такой складанай сітуацыі і прымаць вельмі мудрыя

для маладой дзяўчыны рашэнні. Разам з каханнем паўночнага народа ў чорна-белым «Лістападзе» выдатна зразумелы і характар эстонцаў, якія жывуць у цесным суседстве з прыродай і не пужаюцца таямніц паралельнага свету.

Яшчэ адна карціна з Прыбалтыкі атрымала ўзнагароду «За лепшую рэжысуру»: гэта стужка культывага літоўскага рэжысёра, стваральніка першай літоўскай незалежнай кінастудыі Шарунаса Бартаса «Іней», знятая сумесна з Польшчай, Украінай і Францыяй (бюджэт склаў \$1,4 млн). Калі ў нас кіно прынялі беспраблемна, то пасля Канскага кінафестывалю кінакрытыкі разграмілі стужку Бартаса, тое ж самае адбылося і на кінафестывалі ў Адэсе. Тэма, якую выбраў рэжысёр, сама па сабе вельмі канфліктная: фільм пра падзеі, якія адбываюцца на ўсходзе Украіны, і з'яўляецца першым міжнародным кінапраектам пра сітуацыю на Данбасе.

Па сюжэце малады літовец Рокас збіраецца паехаць ва Украіну разам з гуманітарным канвоем — убачыць і зразумець, што такое сапраўдная вайна, якая адбываецца на ўласных вачах. На сваім шляху герой сустрае шмат нечаканага, жорсткага, але і знойдзе новых знаёмых (напрыклад, у асобе французскай ваеннай журналісткі, ролю якой выканала Ванэса Парадзі). Бартас выкарыстаў у фільме дакументальныя кадры з украінскімі ваеннымі і журналістамі, якія працуюць на гэтых тэрыторыях, акрамя таго, здымкі праходзілі таксама на тэрыторыі Данецкай вобласці. Некаторыя моманты здымаліся побач з фронтам, а здымачная група трапіла пад абстрэл, таму можна казаць нават пра большую дакументальнасць, чым выкарыстанне хронікі. Але кіно Бартаса — гэта яшчэ і барацьба з межамі псіхалагічнымі, пошук блізкага і рух наперад за сваімі жаданнямі. У Францыі адзначылі, што «Іней» — гэта снежнае роўд-муві, якое стала ўнікальным падарожжам па сучаснасці, і ўнеслі кіно ў спіс 20 фільмаў, дзеля якіх варта працягваць хадзіць у кіно.

ЯК ПАВІННА БІЦЦА СЭРЦА?

Асноўная праграма сёлета схавала ў сабе шмат фільмаў пра каханне, але адзін з самых гучных і відавочных —

«Арытмія» Барыса Хлебнікава, якую ўзнагародзілі «Спецыяльным прызам журы» і яшчэ некалькімі прызамі. Незалежна ад колькасці ўзнагарод ці пазітыўных водгукаў крытыкаў, немагчыма не пагадзіцца, што сёлета гэта самая гучная расійская стужка, якая не пераацэнена, а аб'ектыўна пастаўлена на п'едэстал. Ад гэтага кіно пульс можа падскокнуць вельмі лёгка — арытмія непазбежная. Гэта можа здарыцца ад гарачых абдымкаў, ад халодных поглядаў, ад перажыванняў за герояў ці нават ад гіперрэалістычнай шэрасці карцінкі. Барыс Хлебнікаў не спрабуе аздабляць сваё кіно яркімі колерамі (магчыма, крыху падсалоджвае пілюлю, калі галоўная гераіня Каця ў выкананні неверагоднай Ірыны Гарбачовай змяняе больш-менш яркія швэдэры), яно і не трэба: гэта менавіта тое, што мы бачам з акна кожнага дзень, гэта менавіта тая шэрасць, якая часам псуе настрой, гэта бязгучная цішыня скрынак-дамоў, якая праследуе нас з году ў год. У такой рэальнасці даводзіцца жыць і героям «Арытміі» — Каці і Алегу (Аляксандр Яцэнка), урачам хуткай дапамогі, якія кожны дзень і ноч ратуюць чарговае шэрае жыццё.

«Арытмія» — гэта не «ванільная» меладрама з зефірнай мяккасцю сюжэта, а сур'ёзнае, нават жорсткае кіно, якое наўпрост накрывае глядача хваляй халоднай цвярозасці: тоны непаразумення, бясконцых і бессэнсоўных спрэчак, праблем на працы, святкаванняў непатрэбных падзей, але разам з тым рэжысёр пакідае надзею на нешта светлае, быццам вырывае герояў з гэтай вялізнай хвалі, тым самым кажучы нам, што пульс яшчэ ёсць, а хворага можна выратаваць. Крытыкі пішуць, што «Арытмія» — стужка, дзе героі ўвесь час ратуюць іншых, але забываюцца пра сябе. Паглядзеўшы гэта кіно, пра сябе ўспомніш імгненна.

Цяпер паглядзім на свет з адваротнага боку: сакавітыя дэтэлі на экране і цёплыя колеры. Нягледзячы на адсутнасць шэрасці, азербайджанскі «Гранатавы сад» (які атрымаў прыз «За лепшы сцэнарый») Ільгара Наджафа разам з прыцягальнасцю карцінкі распаўядае пра глыбокую драму, прыватную і грамадскую. Зразумела, што нават у самой назве ёсць адсылка да чэхавскага «Вішнёвага саду», тым больш цікава, як атрымалася падаць гэтую гісторыю сёння?

Безумоўна, асноўнай тэмай азербайджанскага кіно стала сям'я, яе вывучэнне, адносіны бацькоў і дзяцей, якія, напэўна, будуць вечным пытаннем. Стужка атрымалася ў большай ступені сацыяльная, чым пэтычная: стваральнікі адзначаюць, што ка-прадзюсары хацелі паказаць жорсткія рэаліі ў больш прыхаваным святле, але рэжысёр-рэаліст на гэта не пагадзіўся. У выніку атрымалася кіно, якое цалкам адлюстроўвае спецыфіку азербайджанскага народа: якую ролю тут іграюць сямейныя каштоўнасці; ці трэба ісці па шляху традыцый; як змагацца з дыктатам капіталу? Вельмі часта ў сваіх творах да супрацьстаяння фінансавага і чалавечага звяртаўся і Чэхаў. У «Гранатавым садзе» ўсе праблемы бачацца праз

прызму сакавітага плода, п'ялёсткі якога набываюць напрыканцы чорны колер: што ў гэтым бачыцца? Магчыма, тое, што прыгожае таксама не бывае ідэальным...

Здраецца, што паняцце прыгажосці, а часам і добрага кіно ў прафесійнага журы і кінааматараў не супадае. Гэта зразумела бо глядачам падабаецца блізкае, цёплае і зразумелае кіно, не забруджанае складанымі метафарамі, але вартае і па сюжэце, і па дэтальным аздабленні. Сёлета, напрыклад, кінааматары выбралі лепшым фільмам «Кандэларыю» — гісторыю кахання з Кубы. Гэтае кіно называюць скарам эмоцыі і гуманізму, а на Венецыянскім фестывалі яно выклікала ў аўдыторыі не толькі суперажыванне, але і слёзы. Стужка стала лепшай не таму, што прабівае, як кажуць, на слязу, а менавіта з-за самой гісторыі: пажылая пара кубінцаў наноў вывучае сваё каханне і нават спрабуе дадаць да яго ноткі жарсці з дапамогай відэакамеры.

Гісторыя скарае непасрэднай блізкасцю да нашай паўсядзённасці: на Кубе (дзеянне адбываецца ў 1994 годзе) ім таксама даводзіцца працаваць, прычым за капейкі, каб была ежа для цела, а ежа для душы прыйдзе якраз з нечаканым падарункам лёсу — камерай, якую хтосьці пакінуў на рабоце ў Кандэларыі. Што ж рабіць з такім падарункам? Кандэларыя і яе муж Віктор Гуго вырашаюць здымаць! Здымаць любоў, захоўваць моманты, фліртаваць з аб'ектывам. Тут шмат момантаў, якія можна назваць звышшчырымі, але не правакацыйнымі. Рамантычнасць герояў пераплятаецца з іх неверагоднай дабрынёй і пяшчотай (напрыклад, у дачыненні да птушанят, з якіх выхоўваюць нібыта дзяцей), з фантамам энергіі (які можна ўбачыць у бары, дзе спявае Кандэларыя), з адкрытасцю (у прамым сэнсе слова, бо героі нават у 70 гадоў не саромеюцца аголенасці). Словам, гэта подых свежага ветру ў гараі, як пачуцці герояў стужкі, пустыні.

АБЯЦАННЕ НА ЗАЎТРА

Маладое кіно заўжды было асаблівым кірункам фестывальнага руху «Лістапада». Па-першае, гэтыя фільмы знялі рэжысёры, на карціны якіх праз некалькі год будуць выцягвацца чэргі (калі не цяпер). Па-другое, гэта кіно, знятае маладымі, але вельмі асэнсаванае і дарослае па сваіх поглядах — прыслушацца да такіх аўтараў проста неабходна, тым больш што многія з іх ужо паспелі дасягнуць незвычайных вышынь у кінематаграфічным сусвеце, а некаторыя нібыта з'явіліся з паветра, але ўжо ствараюць якаснае і актуальнае кіно. «Маладосць на маршы» сёлета была занадта разнапланавая: пра жорсткасць жыцця, лёсу і дзяржавы распаўядае албанская карціна «Дзень пачынаецца»; пра становішча сучаснай жанчыны ў Тунісе і яе барацьбу за свае правы чуліва расказвае «Прыгажуня і свора»; кіно, якое сёлета прадставіць на «Оскар» Грузію — «Страшная маці», — сумесь візуальнага свету «Твін Пікса», грузінскіх рэалій і праблем жанчыны-творцы; італьянская «Чамбра»

Кадр з фільма «Тры чвэрці» (рэж. І. Мецеў).

стужкі пра рэальнасць, каханне і пошукі Беларусі, якія варта ўбачыць

звяртаецца да пытання нежаданага сталення ў цыганскай абшчыне (стужку падтрымаў фонд Марціна Скарсэза), а «Чарльстан» — чарговая карціна-прадстаўніца румынскай новай хвалі — кіно, да якога хочацца дакрануцца, — настолькі яно працягае дабрый і пяшчотай.

Трыумфатарам (хоць і не пераможцам) «Маладосці на маршы» стала нашумелая стужка Канцемира Балагава «Цесната»: сваё кіно малады дэбютант з Кабардзіна-Балкарый зняў дзякуючы Аляксандру Сакураву, якому спадабалася ідэя рэжысёра. У выніку атрымалася «цеснае», канцэнтраванае кіно, якое прымушае аглядзецца: а ці хапае месца ў кіназале? У «Цеснаце» — праблемы кабардзінцаў і балкарцаў, яўрэяў, якія жывуць на гэтай тэрыторыі, барацьба за жыццё і каханне, змаганне за сям'ю — і ўсё гэта адбываецца ў атмасферных 1990-я! Дарэчы, у некаторым сэнсе на стужку Балагава паўплывала і творчасць Святланы Алексіевіч з яе «Часам сэканд-хэнд», як прызнаецца сам рэжысёр. Нягледзячы на тое, што Кабардзіна-Балкарый далёка ад нас, цесната яе адчуваецца і ў Беларусі: у пастаноўцы кадры, у маленькіх пакоях, у цесных машынах і ўзаемаадносіннах родных людзей.

Але перамагла ў конкурсе дэбютантаў балгарская стужка «Тры чвэрці» Іліяна Мецева, якая сваёй мэтай ставіць разважанне на тэму соцбуму, хоць распавядае пра асобную сям'ю. Геранія фільма — маладая піяністка, якая збіраецца пакінуць Сафію і паехаць вучыцца музыцы ў Германію. Яна бавіць дні ў чаканні экзамену разам з малодшым братам, якому не хапае ўвагі, у тым ліку і бацькоўскай. Бацька — прафесар-фізік, занадта заняты сваёй навукай і здольнымі вучнямі. Яшчэ адной чвэрці ў гэтай гісторыі не хапае... Пра гэтае кіно кажуць, што яно вельмі напружвае, прымушае разважаць, але ў той жа час лёгкае, нібы пёрка. Іліяна Мецеў вырашыў пытанне складанага ўспрымання малюнкамі святла па кадры і пастаяннымі рухамі — героі заўсёды кудысьці ідуць, хоць і прызнаюцца, што ў розным рытме. «Тры чвэрці» — гэта не казка з хэпі-эндам, дзе сям'я становіцца адным цэлым і знаходзіць паразуменне: у Мецева пошукі яднання зацягваюцца, але надзея, зразумела, ёсць: кожны з герояў сумуе адзін па адным, працягваюць пяшчоту і змагаецца за ўласную маленькую дзяржаву з трох чалавек.

ПРЫВІДЫ: ГАРАДЫ І ЛЮДЗІ

Сёлетні «Лістапад» адметны яшчэ і тым, што Беларусь нарэшце ўступіла ў ФІПРЭССІ (міжнародная арганізацыя, якая аб'ядноўвае кінакрытыкаў і кіназнаўцаў), таму цяпер яе прадстаўнікі таксама ацэньваюць конкурсныя стужкі. Сёлетня кіназнаўцы глядзелі ў Мінску дэбютныя кінакарціны, а ў выніку выбралі лепшую: грузінскі дакументальны фільм Раці Анэлі «Горад сонца» пра амаль закінуты горад у заходняй частцы Грузіі — Чыятуру. Калісьці тамашнімі шахтамі забяспечвалася 50% сусветнай здабычы марганца, а зараз Чыятура пакрысе ператвараецца ў горад-прывід: марганцавую вытворчасць скарацілі, умовы працы сталі небяспечныя, а перспектывы не заўважаецца. Тым не менш Чыятуру ратуе тое, што заўсёды адрознівала Грузію, — неверагодныя людзі, гасцінныя жыхары, якія працягваюць тут не жыццё, а выжыванне.

Горад сонца выглядае нібыта Прыпяць: напаярабаваныя дамы з выбітым шклом, пустыя вуліцы, паўсюдны постапакаліпсіс, які яшчэ больш падкрэсліваюць здымкі з паветра: тут мы заўважым неверагодны росквіт грузінскай прыроды па суседстве з закінутымі будынінамі і шахтамі (выдатная дэкарацыя для фільма!). У гэтых дэкарацыях жывуць героі: настаўнік музыкі, які шукае амамуру, каб здабыць грошы на жыццё; шахцёр-акцёр (як бы камічна гэта ні гучала),

Кадр з фільма «Заўтра» (рэж. Ю. Шатун).

захоплены пастаноўкамі аматарскага тэатра, дзе іграе амаль усё насельніцтва Чыятуры; дзяўчаты-спартсменкі, якія бягуць паміж шэрых, разбураных вуліц, каб падрыхтавацца да Алімпійскіх гульняў. І, што адметна, ніхто з іх не скардзіцца: узгадваюць Савецкі Саюз, калі ўсё ў Чыятуры было інакш. У Кампанэлы «Горад сонца» быў ідэальны з той прычыны, што жыхары яго нічога не мелі, але нічога не хацелі: героі стужкі Анэлі, нягледзячы на знешнюю безвыходнасць іх сітуацыі, пакутуюць моўчкі, а ўвечары могуць спяваць вясёлыя песні, бо грузіны — адметны, народ, некаторыя рысы характару якога не падаюцца нашаму разуменню. Яны вераць у выратаванне, магчыма, у гэтым іх сіла.

Наогул, дакументальная праграма гэтага года ўражвае: фільмы паказалі максімальна розныя, але ўдалыя: тут і пра эстонскае фотагэлье, якое вяртае нас у Талін з далёкага мінулага; пра прыняцце новай рэлігіі і сябе; пра каханне, калі вы 35 гадоў разам; пра лепшыя моманты, якія можна правесці пад вадой, і пра людзей, якія ствараюць гісторыю побач з намі. Але нават такая палітра не змагла зрабіць рашэнне журы складаным (тым больш, іх рашэнне супадае з выбарам гледачоў): узнагароду атрымалі літоўскія «Дзіўныя няўдачнікі: іншы свет». Можна шчыра сказаць, што людзі і іх гісторыя, пра што распавёў у сваім фільме Арунас Матэліс, хваляюць і нават узрушаюць: у камандах велагоншчыкаў заўсёды ёсць тыя, хто прыходзіць апошнім, і гэта не таму, што яны лузеры, а зусім з іншай прычыны...

Спартсмены, якія звычайна плятуцца ў хвасце калоны, гэта не звычайныя няўдачнікі — іх называюць па-рознаму: вадавозамі, дамэсікамі, але ніхто не кажа, што гэта героі, якія ахвяруюць уласнай кар'ерай і медалямі дзеля перамогі таварышаў па камандзе. За сваімі героямі рэжысёр сачыў цягам 7 год падчас прэстыжнай велагонкі ў Італіі і распавёў іх гісторыю з пункту гледжання медыцынскай брыгады. Падчас прагляду прыходзіць разуменне таго, што гэтыя «дзіўныя няўдачнікі» на гонцы пачуваюцца як на вайне: яны заўжды на лініі фронту, і сысці з дыстанцыі тут проста немагчыма, нават пасля падзення трэба ўставаць і змагацца далей. Італьянская газета «La Repubblica» адзначае, што літоўскі рэжысёр выбраў вельмі рызыкуючую тэму: зняць кіно не пра пераможцаў, а пра тых Санча Панса, якія заўсёды будуць заставацца ў цені. Тым не менш Матэліс з гэтым не згодны — гэта самаахвярнасць, па яго меркаванні, заўжды будзе прынятая, а героі стануць пераможцамі ў вачах гледачоў.

БЕЛАРУСКАЯ НОВАЯ ХВАЛЯ

Галоўнай інтрыгай «Лістапада» для айчыннага гледача заставалася беларуская стужка-пераможца, якая насамрэч

інтрыгай і не была: фільм Юліі Шатун «Заўтра» нездарма трапіў і ў міжнародную праграму «Маладосць на маршы». Якасна зробленая, шчырая, рэалістычная стужка сапраўды ўпісала Беларусь у міжнародны кінакантэкст (магчыма, ёсць спадзеў на ўласную новую хвалю кіно?).

Юлія Шатун — невядомая дагэтуль постаць на айчыннай рэжысёрскай мапе: «Заўтра» — дэбютная стужка дзяўчыны, а кіно было яе хобі, а не прафесіяй. Але ці можа гэта стаць перашкодай для перамогі? Напэўна, «Заўтра» ў першую чаргу скарае гледача, як і журы, сваёй няштучнасцю: на экране ўбачым сваё наваколле, прычым без яркіх дамаляваных дэталей, быццам сапраўды паглядзелі ў акно. Па-другое, сюжэт Юлія не прыдумывала, сцэнарый ёй ніхто не пісаў — гэта вельмі інтымная, але блізкая і зразумелая кожнаму гісторыя яе сям'і. Прафесійных акцёраў тут няма, кіно дзяўчына здымала на звычайны фотаапарат і без вялізных выдаткаў. Як бачым на экране, сям'і даводзіцца нялёгка: тут не да галівудскіх бюджэтаў. Па-трэцяе, хоць стужка і ігравае, але ў ёй ледзьве не ўсё дакументальнае: бацькі ніяк не могуць адрэмантаваць кватэру, бо няма грошай, тата — настаўнік англійскай мовы — не можа знайсці працу, пазваніўшы па ўсіх магчымых аб'явах, вопратку для брата даводзіцца купляць у растэрміноўку на рынку, а лепшым падарункам на гадавіну вяселля для бацькоў стануць шпалеры. Безнадзейную сітуацыю хочацца палепшыць латарэяй (дарэчы, адзіны выдуманый момант у карціне): квіток абавязкова будзе выйгрышным! Але ў «Заўтра» такога відавочнага хэпі-энду быць не можа:

у нашай рэальнасці тыя, каму так неабходна падтрымка, не заўсёды атрымліваюць яе ў той жа момант.

Героі Юліі Шатун выклікаюць давер нават не таму, што яны такія рэальныя і зусім не іграюць, — справа ў іншым у кожным з іх мы пазнаём сябе, сваіх бацькоў. Жыццё ў «Заўтра» круціцца па нейкім шэрым коле безвыходнасці і надзеі, але спыняцца не збіраецца ні на тым, ні на другім: няўдача вядзе за сабой поспех, а калі і не, то побач заўжды будучы тыя, хто не пакіне ў складанай сітуацыі. «Заўтра» — гэта яшчэ і маніфест на будучыню, заклік да пакаленняў, крок да іншай, новай гісторыі, каб паўтарэнняў больш не было.

Сталася так, што рэальнасць на экране нам сапраўды вельмі падабаецца — здаецца, больш, чым у жыцці. У нацыянальнай дакументальнай праграме таксама перамагло кіно, як кажуць, без прыўкрас: «Вакол Беларусі на роварах з матарамі» Барыса Нікалайчыка. Грошы на гэты фільм збіралі ўсім светам: хлопцы — героі фільма запусцілі краўдфандынгавую кампанію, каб стварыць кіно. Праект стаўся паспяховым: працу над кінастужкай дапамаглі скончыць гледачы. Ці задаволеныя яны вынікам?

На экране бачым двух веласіпедыстаў, кітайскія матары, якія ламаюцца ледзьве не кожную хвіліну, родную Беларусь і яе гасцінныя жыхароў, а таксама даведваемся пра тое, якім можа быць жыццё ў правінцыі. Падчас свайго падарожжа Раман і Барыс праехалі 3000 кіламетраў уздоўж беларускай мяжы і правялі ў дарозе 47 дзён — досыць для незабытай авантуры. Але самыя цікавыя тут не лічбы, а маршрут: невялікія гарады і вёскі, купанне ў азёрах, схаваных некранутай прыродай, свежыя беларускія ночы ў палатках ды атмасфера школьных паходаў і, вядома, людзі! На сваім шляху веласіпедысты быццам наўмысна сустракаюць толькі каларытных персанажаў, якія абавязкова ім дапамагаюць! Вось яны адпачываюць у музыканта-рэпера ў Чэрыкаве, а вось вядуць «мужчынскую размову» з мясцовымі жыхарамі дзесьці пад Оршай, спяць у лазні ў Мсціслаўлі, паспяваюць сачыць за гістарычнай спадчынай Беларусі і дакранаюцца да муроў разбураных славуцасцяў. У выніку бачна, што героі стомленыя, але не пераможаныя: у Беларусі сапраўды ёсць на што і тым больш на каго паглядзець, ёсць што ўсвядоміць, ёсць чаго пашукаць. Праз паўтары гадзіны, якія доўжыцца фільм, глядач абавязкова зразумее: падарожжа скончанае, і цяпер родная краіна напоўнілася зусім іншым, новым сэнсам, які знайшоўся ў дарозе.

Маргарыта ДЗЯХЦЯР

Кадр з фільма «Вакол Беларусі на роварах з матарамі» (рэж. Б. Нікалайчык).

На шляху ад Пцічы...

У Пухавіцкім раённым краязнаўчым музеі працуе персанальная выстаўка мастака Фёдара Ладуцкі

Немагчыма застацца абьякавым.

Падзея, магчыма, і не звышардынарная ў маштабах мастацкага жыцця ўсяе нашае краіны. І работ у адной з залаў карціннай галерэі, што ўжо болей як дзесяць гадоў працуе пры раённым музеі ў Мар'інай Горцы, размешчана ўсяго дваццаць дзве. Дакладней — 23. Яшчэ ў дадатак да работ земляка пухавіччана (нарадзіўся мастак у вёсцы Махоўка, паблізу Азярычына) выстаўлены партрэт Яўгена Шунейкі «Дзяцінства і юнацтва Фёдара Ладуцкі». І ўсё ж мяне асабіста гэты вернісаж уразіў. Знаёмства з ім прымушае шмат пра што паразважаць.

І найперш — пра павязь выяўленчага мастацтва з родным краем, пра ўсведамленне творцамі ролі малой радзімы ў развіцці патрыятычных памкненняў грамадства. На многіх работах Фёдара Ладуцкі — родныя мясціны, пра што гавораць і самі назвы: «Хата майго дзяцінства ў Махоўцы» (папера, пастэль), «Пціч ля Махоўкі», «Родная Пціч»... Выпеставаны на беразе Пцічы, на Рудзеншчыне, у краі, апетым Міхасём Чаротам, Анатолем Вольным, Уладзімірам Хадыкам, Уладзімірам Дудзіцкім, Уладзімірам Ляпешкіным, Генадзем Кляўко, Таісай Бондар, мастак і сёння цесна прывязаны да сваёй старонкі. Усе яго вялікія і малыя падарожжы бяруць вытокі, пачаткі ад Махоўкі, Азярычына, Дудзіч... Мастацкае краязнаўства, асэнсаванне прасторы як культурнага, мастацкага гнязда — можна і не жыць гэтымі

Фёдар Ладуцкі «Руіны сядзібы навукоўца Наркевіча-Ёдкі на Уздзенічыне».

тэрмінамі, катэгорыямі, але яны ўсё адно вынікаюць са зробленага, здзейсненага творцам.

Фёдар Ладуцкі, як і шэраг яго калег, уваходзіць у творчае аб'яднанне «Абуджэнне». Не буду зараз у развагах пра выстаўку ў Мар'інай Горцы адыходзіць убок і пераказваць філасофію гэтага творчага праекта. Але

падкрэслію: сама назва аб'яднання, само абуджэнне — гэта шматзначнае вяртанне да каранёў і гнёздаў. Фарбы якія выкладае ў сваіх работах Фёдар Ладуцкі, абуджаюць, развіваюць роднае, блізкае, натхняюць на паходы па сцэжках малой радзімы, прымушаюць вяртацца...

Невычэрпная крыніца яго натхнення, старонка, куды ён нязменна вяртаецца ў думках і падарожжах, — родная Пухавіччына, — гаворыць пра сябра па творчай супольнасці кандыдат мастацтвазнаўства Яўген Шунейка.

Выстаўка «На шляху ад Пцічы і Махоўкі» — гэта і знаёмства з работамі, мастацкімі знаходкамі, якія Фёдар Ладуцкі вынайшаў у іншых краінах: «Крыт. Зорабе», «Венецыя», «Чарнагорыя», «Адрыятыка», «Харватыя. Марэна», «Вечар у Чарнагорыі», «Востраў Святога Стэфана. Чарнагорыя», «Вадаспады. Шыбенік. Харватыя».

Выстаўка ў Мар'інай Горцы будзе працаваць увесь лістапад. Так што яшчэ ёсць час з Мінска ці з іншай старонкі завітаць у карцінную галерэю Пухавіцкага раённага краязнаўчага музея.

Сяргей ШЫЧКО

Фёдар Ладуцкі «Высокі бераг».

Культурны ракурс

Вось ужо сем гадоў у сярэдняй школе № 18 горада Брэста паспяхова дзейнічае этнаграфічны музей, у якім прадстаўлена некалькі міні-экспазіцый: ткацтва, беларуская хата, вырабы з саломкі і дрэва, вышыванкі, ганчарства і інш. Кожная адлюстроўвае культурнае багацце беларусаў, выхоўвае паважлівае стаўленне да этнакультуры.

У школе добра памятаюць, як музейная ідэя захапіла ўвесь калектыў. Далучыліся і бацькі дзяцей. Адным словам, усе з задавальненнем шукалі рарытэты для будучай экспазіцыі. І не прыкметна паглыбіліся ў вывучэнне гісторыі роднай зямлі і сваіх каранёў.

— Пачыналася ўсё з некалькіх экспанатаў, цяпер іх больш як 300, — распавяла настаўніца беларускай мовы і літаратуры, кіраўнік школьнага этнаграфічнага музея «Спадчына» Святлана Ермакова. — Дзякуючы нашым экспедыцыям па Берасцейшчыне, паездкам у вёскі да сваякоў, сабралі нямала старадаўніх рэчаў, якія пралягалі на гарышчах ды ў хлявах не адно дзесяцігоддзе і нарэшце дачакаліся свайго часу. Знайшлось нямала адмысловых экспанатаў і ў іншых рэгіёнах Беларусі.

Ёсць у музеі паштоўкі, якія хадзілі па Брэстчыне за польскім часам. Нельга не звярнуць

увагу і на іконы, дакладней, іх рэпрадукцыі. Час іх стварэння — канец XIX — пачатак XX стагоддзя. Абрамы знайшлі ў вёсцы Пагост-Загарадскі на Піншчыне. Багаты на экспанаты раздзел «Ткацтва». І нядзіўна, бо яно ў нашых продках было самым распаўсюджаным відам народнага мастацтва. Стваральнікі музея ганарацца калекцыяй ручнікоў (больш як 40), выкананых у рознай тэхніцы. Некаторым з іх больш як сто гадоў.

— Наша калекцыя карункаў налічвае звыш 30 вырабаў, — раскавае юны экскурсавод Хрысціна Жуковіч (на здымку). — Кожны адметны сваёй непаўторнасцю і высокім узроўнем майстэрства. Мне вельмі падабаюцца вышыванкі крыжыкам і вырабы з саломы ды драўніны. Хацелася б і дома мець такія прыгожыя рэчы.

Традыцыйна ў школе ладзіцца конкурс «Юны экскурсавод». Вучні 5 — 6 класаў рыхтуюць тэксты, падбіраюць сабе калекцыі, арганізуюць экскурсіі для аднакласнікаў і вучняў старэйшых класаў, настаўнікаў і гасцей школы.

Вольга МАКАРЧУК

Да ўвагі чытачоў! «ЛіМ» працягвае конкурс «Культурны ракурс». Умовы творчага саборніцтва змяшчаны ў № 2 нашай газеты. Чакаем цікавых і крэатыўных фотаздымкаў з арыгінальным тлумачэннем.

ЛіМ Выходзіць з 1932 года
16+
Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі»,
рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"»
Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзеі

Уладзімір Ніламедаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zvyazda.minsk.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага рэдактара — 292-43-03
адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
адзел «Кніжны свет» — 292-56-53
бухгалтэрыя — 287-18-14
Тэл./факс — 292-20-51

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выданае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ

Тэхнічны рэдактар,
камп'ютарная вёрстка:
А. В. Бізункова

Камп'ютарны набор:
А. І. Грамыка
Стыльрэдактар:
Н. А. Святлова
Нумар падпісаны ў друк
16.11.2017 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1524.

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004 г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэк 220013
Заказ — 4250
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Пры перадруку просьба спасылца на «ЛіМ». Рукалісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе, не вяртаюцца і не рэцензуюцца. Аўтары паведамляюць прозвішча, імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі, месца працы, адрас з індэксам. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтара публікацыі.

© Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь, 2017
© ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі», 2017
© Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"», 2017

